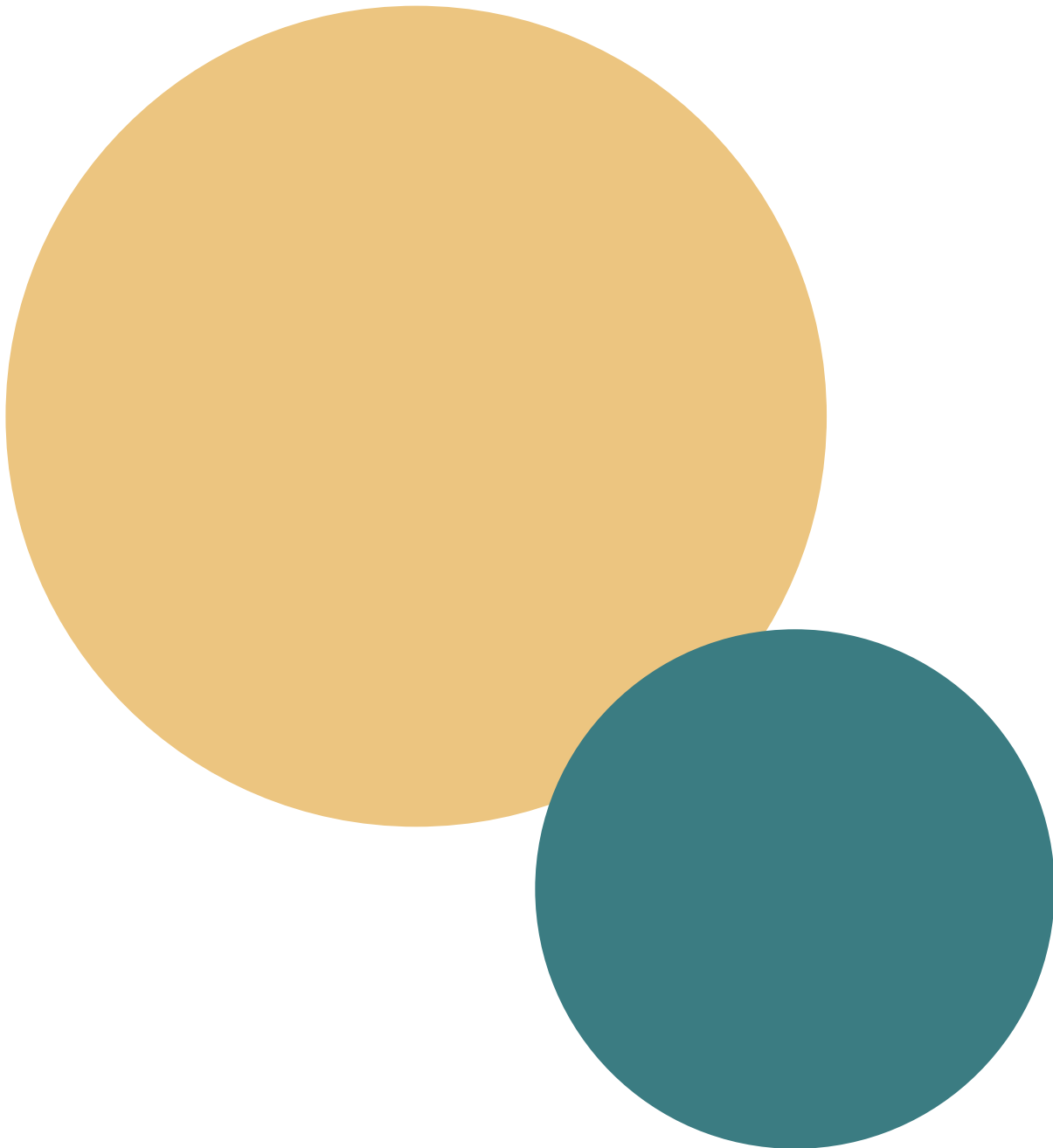

ATORNERLUINEQ AKIORNIARLUGU ATAATSIMUT

Kalaallit Nunaanni meeqqanik innarluutilinnik
kinguaassiutigut atornerluineq pillugu nalunaarusiaq

Kolofoni

Saqqummersitsisoq: Tilioq 2024

Oqaasertai aamma aaqqissuussaanera: Emma Christensen

Assit: Unsplash

Nutserisoq: Athena Mathæussen

Ilusilersuisoq: Ivalu Risager // irisager.gl

Qujanaq: Tilioq allattoqarfik, innuttaasut apersorsimasavut,
MIO aamma pisortani suliffeqarfinni suliamik suliaqartut,
nalunaarusiap matuma imarisaanut itisuumik siammasissumillu
ilisimasatigut tapersiisimasut.

Imarisai

1. Periuseq aamma misissuineq	6
2. Meeqqanik kinguaassiutigut atornerluinerup aamma innarluutit akornanni ataqatigiinneq	8
2.1 Meeqqanik atornerluineq sunaava?	8
2.2 Innarluut sunaana?	9
2.3 Ilisimasagut	9
2.4 Ilisimasatta taama annikitsiginerat qanoq isumaqarpa	11
2.5 Sanngiiffiit	12
3. Kalaallit Nunaanni inissisimaffik	16
4. Inuiaqatigiit atornerluinermik qanoq inerteqquteqannginnerat	20
4.1 Angerlarsimaffik	20
4.2 Najugaqarfiit aamma ulloq unnuarlu neqeroorutit	24
4.3 Inuiaqatigiinni aningaasaqarnikkut unammillernartut	25
5. Kingunerluutit	27
5.1 Inummut kingunerluutit	27
5.1.1 Timikkut kingunerluutit	27
5.1.2 Misigissutsikkut kingunerluutit	29
5.1.3 Pissusilersuutsikkut kingunerluutit	29
5.2 Inuiaqatigiinnut kingunerluutit	30
6. Qanoq iliortariaqarpugut	32
6.1 Atornerluisarnek pinaveersaartinneqassaaq	32
6.1.1 Isumannaallisaanermi iliuutsit	32
6.1.2 Aarlerinaatinik annikillisaaneq	36
6.2 Meeraq tapersorsorneqassaaq	36
6.2.1 Takussutissat takunissaat ilinniakkat	37
6.2.2 Meeqqat oqaloqatigikkit	37
6.2.3 Kinguaassutitut tunngasunik atuartitsineq	38
6.3 Atornerluineq nalunaarutigineqassaaq	38
6.3.1 Suleriaaseq	39
6.4 Atornerluinerup kingorna meeraq tapersorsorneqassaaq	40
7. Maannakkummi?	41

Atuakkiortup siulequtaa

Asasara atuortoq,

Inuiaqatigiinni, immitsinnut paarigutta, tamatta toqqissisimasinnaavugut. Tamatta nuannaarsinnaavugut, aamma tamatta peqqissuusinnaavugut. Tamannali nammineq taamaaliinnarneq ajorpoq. Tamatta tamanna suleqatigiissutigisussaavarput. Immitsinnut takussaagut, tusaassaagut, iliuuseqassaagut atugarliortoqarpat, inuiaqatigiinnilu sinaakkutinik pitsaanerusunik pilersitsissalluta, tamatta pitsaasumik naligiimmillu atugarissaarniarutta. Tamatta inuiaqatigiinni, tamat toqqissisimaffigisaanni, pilluarfigisaanni peqqissuuffigisaannilu inuugutta iluanaaruteqassaagut. Piviusorli imaappoq, inuppassuit ullumikkut inuiaqatigiinni inuupput, toqqissisimanertik, pilluarnertik peqqissusertillu aarlerinartorsiorfiujuartumi. Inuit ajattorneqarput, atonerlunneqarput annersinneqarlutillu.

Kalaallit Nunaanni meeqqanut kinguaassiutitigut atonerluisarnerit amerlasoorujussuupput, samisarli tamatumalu kingunerluutai pillugit tamat oqaloqatigiittarneranni meeqqat innarluutillit sumiginnartarpagut, inuiaqatigiinnit allatigut ajattugaareersut aamma immikkoortinneqareersut. Meeqqat innarluutillit meeqqanit innarluuteqanngitsunit kinguaassiutitigut atonerlunneqarnisamat ilimanaateqarnerujussuusarput. Eqimattanut ajattugaareersunut inuunermik ajorsarfiusumik tunniussereerpugut, inuunermullu katsorsarneqanngitsumik kingunerlutsitsinermik anniarnermillu perloqqusilluta.

Pissutsit taakku nalinginnaasumik erseqqissarneqarneq ajorput, Kalaallillu Nunaanni tusarsaanngingajalluinnarlutik. Atonerluinerit pinaveersaartinneq ajorpagut, eqqugaasullu tapersorneq ajorlugit. Iliuuseqarneq ajorpugut.

Nalunaarusiami matumani ilinniartikkusuppakkit, asasara atuortoq. Sammisat taakku arlalippassuit oqallisigineqarneq ajorput, tamanillu toqqoqqasarlutik. Ilikkagaqarfigineq ajorpagut, tusagaqarfigineq ajorpagut, oqallisiginerlu ajorlugit. Tamanna allanngortissavarput.

Atuarnissaa artornarsinnaagaluartoq, ilisimavarput misigalugu sulit takorloorneqarsinnaanngitsumik artornarnerusoq. Inuiaqatigiinni meeqqat toqqissisimanermik, peqqinnermik pilluarnermillu tunisariaqarpagut. Inuiaqatigiinnik, meeqqanik ataqatigiinnermillu illersuisuunerarutta, iliuuseqartariaqarpugut. Tamatta meeqqat illersorniarlugit iliuuseqartariaqarpugut. Meeqqatta paariluarnissaat qisuariartaatsitsinneeriiginnarpoq, maannakkulli sumiginnarpagut. Qulakkeerniarlugu meeqqat toqqissisimanissaat, artornartunik paasisaqartariaqarpugut artornartullu pillugit oqaloqatigiittariaqarluta. Inuppassuarnut angalanerq tamanna maana aallartissaaq, ilinnullu kajumissaarutigaarput ingerlanermi tamatumani qanoq peqataasinnaanerlutit isumaliutigeqqullugu. Tamatta akisussaafeqarpugut. Meeqqanut ataatsimooqatigiinnermilu toqqissisimanermik pitsaanerusunik pilersitsiniarutta iliuuserisinnaasagut qujanartumik sorpassuupput. Neriuppugut peqatigaluta meeqqanut tamanut pitsaanerusumik atugaqarnermik pilersitsinissamat suleqatigerusukkitsigut.

Ilisaritsineq

Ukiuni kingullerni Kalaallit Nunaanni kinguaassiutitigut atonerluisarneq ukkatarineqarnerulerni kuugaluartoq, sulii meeqqat innarluutillit eqqorneqajanerunerat paasissallugu, kiisalu meeqqat atonerlunneqarnatik naapertuilluanningsuliorfigineqaratillu peroriartornissaat qulakkeerneqarnissaa annertuumik pisariaqarpoq.

Suliassaqarfik pillugu nalinginnaasumik ilisimasakitsuararsuuvugut, Kalaallit Nunaannia aammali nunani tamalaani, meeqqallu illersorsinnaanarlugit, kiisalu inuiaqatigiinni peqqillutik, pilluarlutik tapersiisinnaallutillu pitsaanerpaamik atugaqarlutik kikkut tamarmik peroriartorsinnaanissaat qulakkeernalugu, sulineq aallartittariaqarparput kiisalu suleriaatsinik, meeqqat atonerlunneqanginnissaannik qulakkeernittunik pilersitsisariaqarput.

Nalunaarusiamik uannga anguniagaq pingaarneq tassaavoq unammilligassap tamatuma iliuuseqarfiginissaa, isumaqarpugullu, inuiaqatigiinni meeqqat eqqorneqajanerpaat kinguaassiutitigut atonerlunneqartarnerisa qaqilerneratigut, Kalaallit Nunaanni meeqqanut tamanut tunngaviusumik allannueqataasinnaalluta. Meeqqat ikinnerusut atonerlugaasarpata, inuunermi atugassanik pitsaanerusuinnarnik pilersitsissanngilagut, aammali qulakkiissavarput, meeqqat taakku inuiaqatigiinni nuannaartuullutik, peqqissuullutik tapersiisuullutillu inooqataanissaat. Tamanna siunissami inuiaqatigiinnut aningaasaliineruvoq, meeqqanut tamanut peroriartornermik toqqissisimanerusumik naapertuilluarnerusumillu pilersitsiniarluta anguniagaqarfigisarput.

Nalunaarusiaq una suliniummumt annerusumut, meeqqanik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atonerluisarnermik misissuiffiusumut ilaavoq. Nalunaarusiami matumani unammilligassaq, ilisimasatitut misissussavarput, tassunga ilanngullugit annertussuseq, aarlerinaatit, kingunerluutit aamma tamatta qanoq iliuuseqarsinnaanersugut. Nalunaarusiap matuma saniatigut Tilioq kommuninut ilitsersuummik pilersitsinikuuvoq, ajornartorsiut tamanna najukkami qanoq aaqqiivigineqarsinnaanersoq innersuussinernik imaqtumik. Ilanngullugu suliassaqarfimmi ilisimasanik immikkullu ilisimasanik avitseqateqarniarluta podcastinik sisamanik immiussinikuuvugut, kiisalu aalasulianik pingasunik suliaqarnikuulluta, taakku innuttaasunut – pingaartumik meeqqanut innarluutilinnut taakkualu qanigisaannut – ingerlatitseqqiissapput, suut nakkutigineqassanersut, naapertuilluanningsuliornerit qanoq pinaveersaartinneqarsinnaanersut, taamaattoqarsimappallu qanoq iliortoqassanera pillugit imaqtunik. Immikkoortut tamaasa uani takusinnaavatit:

1. Periuseq aamma misissuineq

Nalunaarusiaq una misissueriaatsinik assigiinngitsunik arlalinnik katitigaavoq, ataatsimut Kalaallit Nunaanni meeqqat innarluutillit piviusumik inuunerannik siammasissumik, ataatsimut isiginnittumik aamma paasinartumik takussutissiisoq. Ajornartorsiummik ataatsimut kiisalu meeqqatut innarluutilittut kinguaassiutitigut atonerlunneqarsimanerup sunniutaanik paasininnermik pilersitsiniarluta, nunarsuarmi tamarmit paasissutissat suliarisimavagut, paasissutissat taakku Kalaallit Nunaanni pigineqangimmata. Nalinginnaasumik ilisimatusarnerit misissuinerillu, meeraanermi kinguaassiutitigut atonerlunneqarsimaneq pillugu takussutissanik, siammasissutsumik aamma kingunerluutinik tikkuaasut amigaatigineqarput, kisianni tunngaviusumik ilisimasanik kiisalu tamanna pillugu ataatsimut paasisimasaqarnermik pilersitsiniarluta paasissutissaminnguit piusut atorsimavagut.

Meeqqanik kinguaassiutitigut atonerluineq ataatsimut isigalugu imaluunniit inunnik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atonerluineq pillugit Kalaallit Nunaannit misissuinerit arlaqanngitsut, aamma atorpagut, nalunaarusiami matumani sammisamut immikkut tunnganngikkaluartut. Inuiaqatigiinnilli, meeqqanik imaluunniit inunnik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atonerlunneqarnissamut illersuisinnaasimangitsunik taakku ersarissumik takussutissiippat, tamannalu sakkortuumik takussutissiivoq, nunatsinni najugaqarfiit qanoq peqqinnanngitsigsut, meeqqat innarluutillit kinguaassiutitigut atonerlunneqarnissaannut pisitsiinnartarlutik.

Ilisimasat tunngaviusut allaaserineqartut nukittorsarniarlugit suliamik suliaqartunik kiisalu sammisap iluani, imaluunniit sammisap ilaanik inunnik immikkut ilisimasalinnik arlalinnik oqaloqateqarlu-talu apersugaqarpugut, taakkununga ilaapput: Meeqqat Pisinnaatitaaffiinnut Sullissivik MIO, Kalaallit Nunaanni Politiit, Isumaginninnermut Aqutsisoqarfik, kommunit, Meeqqanik sullissisut angala-sartut aamma Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik. Suliffeqarfiit taakku ilisimasat tunngaviusut, nalunaarusiap matuma tunngavigisai qitiulluinnartumik peqataaffiginikuaat.

Tamatuma saniatigut innuttaasunik siunnersuisarnitsinnit innuttaasut innarluutillit, nammineerlutik meeraanermi kinguaassiutitigut atonerlugaasimasut imaluunniit kinguaassiutitigut atonerlugaasimasunik innarluutilinnik meerallit arlallit ilisimaaraagut. Innuttaasut taakku apersornikuuagut, oqaluttuaallu pissarsiaralugit. Peqataannginnerini tamakkiisumik, kiffaanngissuseqartumik ilisimatinnearluartumillu akuersissutaat pissarsiaarput, kinaassusaallu illersorniarlugit oqaluttuaat ilisarnarunnaarsagaapput. Apersuinerit taakku tunngaviusumik ilisimasatut kiisalu, kingunerisanut, misigissutsitigut kingunerluutinut kiisalu meeqqami nammineq taassumalu qanigisaani kingunerisatut, meeqqat innarluutillit inuunerminni piviusumik misigisimasaannut takussutissatut nalunaarusiami oqaluttuatut siaruarneqarput. Apersoneqartut tamarmik oqaluttuamik qanoq saqqummiunneqarnerisooq pillugu atuaqqissaarinissamut akuersinissamullu tikilluaqqusaanikuupput.

Naggataagut politiit aqutigalugit paasissutissanik pissarsisimavagut. Paasissutissat suliarineqanngitsut, Kalaallit Nunaanni meeqqanik kinguaassiutitigut atonerluineri eqqugaanerussaannut tikkuussisut, kiisalu suaassuseq, kommuni, illoqarfik najugaqarfigisaaq, pisoq pimmat ukiut il.il. pillugit paasissutissat pissarsiarinnaasimavagut.

Paasissutissat aamma misissuinerup tatiginartuunissaat uatsinni Tiliumi pingaarluinnarsimavoq, pingaartilluinnarsimavarpullu, misissuinerput suliaticigut nukittuumik inissisimassasoq, taamaattumillu ilisimatitsiisunik assigiinngitsunik aamma paasissutissanik assigiinngitsunik siuammasissunik ugartuisimavagut. Tamanna inernerusumik, suliaasaqarfimmi ilisimasanik piusunik takutitsisumik kiisalu kalaallit innuttaasorpasuit ulluinnasa qanoq innerannik – ulluinnat annilaanganermik, kingunerlutsinermik aamma atonerluineri takutitsisumik pilersitsivoq.

2. Meeqqanik kinguaassiutitigut atornerluinerup aamma innarluutit akornanni ataqatigiinneq

Nalinginnaasumik meeqqanik kinguaassiutitigut atornerluinerup aamma innarluutit akornanni ataqatigiinneq sammisatut annerusumik misissorneqarnikuunngilaq, taamaattumillu ilisimangis- arpassuaqarpugut imaluunniit ilisarimangis arpassuaqarpugut. Meeqqanik kinguaassiutitigut atornerluineq pillugu sammisap iluani misissuinerit nassaassaasut amerlanerit, piginnaanerit anni- killinerannut naleqqussarneqarsimangimmata. Tamatuma saniatigut meeqqanik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atornerluineq pillugu ilisimatusarnerit amerlanerpaat Europap avannaani ima- luunniit Amerikap avannaani nunani amerlanngitsuni, pingaartumik Danmarkimi, Norgemi, USA-mi, Tului Nunaanni aamma Islandimi suliarineqarsimapput. Nunat taakku sorpassuartigut assigiit- torjussuupput, taamaattumillu meeqqanik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atornerluisarnerup akulikissusaanik, eqqorneqajassusaanik, sunniutaanik kiisalu kingunerisaanik tamakkiisumik taku- titsinngillat. Tamanna ilaatigut isumaqarpoq, ilisimatusarsimanerit piusuni inuiaqatigiinni ilusiler- sugaanerit, ass. Nunani piitsuunerusuni, nunasiaatini imaluunniit nunasiaataasimasuni misigine- qartartuni soorlu piitsuussuseq aamma naligiinngissuseq erseqqissarneqannginnerat.

Inuiaqatigiinni ilusilersugaanerit allaanerusut, nalunaarusiami matumani erseqqissarniakkagut, ilaatigut Kalaallit Nunaanni atuuttut, atornerluinerup tunngaviusunik eqqorneqajassutsinik aam- ma kingunerisanik allanik pissuteqarput. Ilanngullugu ilisimatusarnerit amerlanerpaat pisoqarujus- suupput kiisalu paasissutissanik pitsaasunik tunngaveqaratik.

Immikkoortunitulliuttuni ilisimasat, ilisimareerneqartut misissussavagut, taakku ersersippaat meeqqat innarluutillit kinguaassiutitigut atornerlunneqarnissamut annilaarnartumik eqqorneqajassinnaasut.

2.1 Meeqqanik atornerluineq sunaava?

Meeqqanik kinguaassiutitigut atornerluineq tassaavoq meeqqap aamma inersimasup (imaluun- niit meeqqap allap) akornanni iliuuseqatigiinneq sunaluunniit, pinerluttuliortup imaluunniit isiginnaartup kinguaassiutitigut iluarusunnissaanut meeqqap atorneqarnera. Kalaallit Nunaan- ni meeraq tassaavoq 15-it ataallugit ukiulik, ullumikkut atoqateqarsinnaasut ukiumikkut killissarititaraat. Saniatigut inatsisinik unioqqutitsineruvoq pinerluffigineqartoq 15-it 17-illu akornanni ukioqarpat, atornerluisuusorlu isumassuisuuppat, arlalitsigut meeqqanik innarluutilinnisarpaq.¹

Kinguaassiutitigut atornerluineq attuanninnermik aamma attuanninnani pissusilersuutsinik imaqarsinnaavoq. Attuanninnani pissusilersornerup imarisinnaavai voyeurisme (meeqqap timaanik isiginiaaneq), exhibitionisme (nammineq timimikmeeqqamut takutitsiniarneq), meeq- qamik kinguaassiutitigut atornerluinerup immiussineq siammarterinerlu (aamma meeqqanik atoqateqarnermik takutitsinertut ilisimaneqartoq), imaluunniit meeqqap atoqateqarnermik taku- titsinernik isiginnaartinnera. Tamanna qanimut imaluunniit onlinekkut aamma ingerlasinnaavoq.²

Meeqat qassinilluunniit ukiullit, qanorluunniit ammip qalipaattillit, sumiuussusillit aamma aningaa- saqarnikkut tunuliaqutallit kinguaassiutitigut atornerluinerup misigisaqarsinnaapput. Kinguaas- siutitigut meeqqanik atornerluineq inuiaqatigiinni assigiinngitsuni tamani niuarsiaqqanik nukap- piaqqanillu misigineqartarpoq.

2.2 Innarluut sunaana?

Taaguut *innarluut* imaluunniit *piginnaanerit annikillinerat* timikkut imaluunniit sianis-sutsikkut *piginnaasatigut annaasaqarnermut imaluunniit annikillineranut pingaarnertut taaguutaavoq*. Timikkuusinnaavoq, ass. Issiavimmik kaassuartakkamik atuineq imaluunniit timikkut tamakkiisumik aalasinnaanginneq. Eqqarsartaatsikkuusinnaavoq, ass. ADHD, autisme imaluunniit skizofrenii. Ilisarsisarnikkuusinnaavoq, ass. Naqinnernik ilisarinnis-sinnaanginneq imaluunniit ineriartornikkut akornuteqarneq. Imaluunniit malugisaatsikkuusinnaavoq, ass. Tusilartuugaanni, tappiitsuugaanni imaluunniit isigiarsuttuugaanni. Innarluutit taakku assigiinngitsut tamarmik inummut ajornakusoortitsisinnaapput, aporfinnik naapitaqaratik inuiaqatigiinni peqataanissamut kiisalu imminermini allat nalingalugit inuuneqarnissaq ajornakusoortissinnaallugu.

Inuup *piginnaasaasa* kiisalu avatangiisaasa sunniivigeqatigiinnerat, inuup innarluutaata isumaanut sunniuteqartarput. Inuk isigisinnaassutsikkut innarluutilik, ikiuutunik pisarialinnik tamakkiisunik, ass. Issanik peqartoq, immaqa imminut innarluutilittut isiginaviangilaq³.

Inuiaqatigiit inuit innarluutilittut isigikkajuttarpaat, issiavinnik kaassuartakkanik atuisut, kisianni inuiaqatigiinni unammilligassat allat pingaartumik eqqartorutsigit, innarluuteqarneq pillugu taaguut tamaat ukkatarisariaqarparput. Eqqorneqajassutsit assigiinngitsuusinnaapput, inuup *piginnaasai* kiisalu inuiaqatigiinnut peqataanera apequqtaallutik.

2.3 Ilisimasagut

Ataatsimut isigalugu meeqqanik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atonerluisarneq annikitsuinnarmik ilisimasaqarfigaarput. Immikkoortumi paasissutissat amigaatigineqarput kiisalu ilisimasat killeqarlutik. Ilisimatusarnerit arlallit tikkuarpaat, meeqqat innarluutilit meeqqanik innarluuteqanngitsunit kinguaassiutitigut atonerlunneqarnissamut eqqugaaqqajaanerujussuusartut. Nunarsuarmi sumiiffinni assigiinngitsuni ilisimatusarnerit naapertorlugit meeqqat innarluutilit meeqqanut innarluutilinnut sanilliullugit 2 aamma 10-mik annertunerusumik kinguaassiutitigut atonerlugaanissamut ilimanaateqarnerusarput, tamatumani ilisimatusarnerit amerlanerpaat takussutissiipput aarlerinaat, 3-4-mik annertunerusartoq⁴⁵⁶. Ilisimatusarnerup allap takutippaa, meeqqat innarluutilit 14%-iisa tungaanut kinguaassiutitigut atonerlugaasartut⁷.

Innarluutit, meeqqanut eqqorneqajanerulersitsisut, tassaapput paasinnissinnaassutsikkut aamma silatussutsikkut innarluutit⁸, soorlu autisme, ilikkarsinnaassutsikkut ajornartorsiutit aamma eqqaa-masinnaassutsikkut ajornartorsiutit. Nalunaarusiap ataatsip takutippaa, 7-init 18-inut ukiullit akornanni, meeqqani inuusuttunilu ADHD-qartut peqatiminnit kinguaassiutitigut atonerlunneqarnissamut 90%-imik aarlerinartorsiornerusartut. Aarlerinaatit allat misissorneqareernerinni, meeqqat autissemik diagnoserneqarsimasut, tusaasatigut innarluutilit aamma epilepsitartut peqatiminnut sanilliullugit kinguaassiutitigut atonerlunneqarnissamut 40%-it missaannik aarlerinartorsiortarput. Meeqqanut ineriartornikkut akornuteqartut aamma aalasinnaassutsikkut innarluuteqartut kinguaassiutitigut atonerlunneqarnissamut 20%-ip missaanni annertunerusumik aarlerinartorsiortarput⁹.

Aamma takussutissaqarpoq, niviarsiaqqat innarluutilit nukappiaqqanut innarluutilinnut sanilliullugit kinguaassiutitigut atonerlugaanissamut annertunerusumik eqqugaaqqajaanerusartut. Europa-Parlamentip misissuina naapertorlugu arnat innarluutilit 80%-ii kinguaassiutitigut nakuuserfigineqarsimasarput¹⁰. Kalaallit Nunaanni niviarsiaqqat amerlanerussuteqartut, kinguaassiutitigut atonerlugaaneq pillugu nalunaaruteqartarput. Piffissami 2015-2023 politiit paasissutissaataat naapertorlugit nalunaarutiginninnerit katillugit 3580-iupput, taakkunanga nalunaarutiginnittut

3116-it (87%) nivarsiaaraallutik. 2018-imi Syddansk Universitetip inuiaqatigiinnik misissuinerani nalunaarutigineqarpoq, angutit 10%-ii kiisalu arnat 26%-ii meeraanermi kinguaassiutitigut atorerlugaasimasut¹¹. Kalaallit Nunaanni Peqqissusermik Ilisimatusarfimmit misissuinerup allap takutip-paa, arnat 34%-ii kiisalu angutit 15%-ii kinguaassiutitigut atorerlugaasimasut, 69%-illu meeraanermi atorerlugaasimasumik nalunngisaqartut¹². Tamatuma tikkuarpaa, aamma taama nivarsiaq-qat innarluutilli nukappiaqqanut innarluutilinnut sanilliullugit kinguaassiutitigut atorerlugaaner-mut eqqorneqajanerusartut.

Europa-Parlamentip misissuinerata aamma tikkuarpaa, arnat innarluutillit, najugaqarfimmi naju-gallit 80%-ii, kinguaassiutitigut nakuuserfigineqarsimasut, sualummik isumassuisunit aamma naju-gaqarfimmi sulisunit¹³. Ilisimatusarnerup allap takutippaa, meeqqamik innarluutilimmik kinguaas-siutitigut atorerluisut 98%-ii, tassaasartut inersimasut, meeqqap pinngitsoorsinnaangisai¹⁴.

USA-mit, Englandimit aamma Australiamit ilisimatusarnerup takutippaa, angutit apersorneqartut 13-16%-iisa meeqqanik atoqateqarnissaq isumaliutersuutigisinnaagaat, ilisimagunikku kialuunniit paasiunnaangikkaa¹⁵. Meeqqamut innarluutilimmut isumassuisuugaanni, meeraq kisimeeqatigikka-junneqarnerusarpoq, tamannalu isumaliutersuutinik taakkuninnga iliuusinnortitsinissamut pin-ngitsaaliinissamullu periarfissaqalersitsisarpoq.

Aamma meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullugu, meeqqanut innarluutilinnut ajornarluin-nangajattarpoq atorerlugaaneq nalunaarutigissallugu. Eqimattami sanngiiffiusut arlaqarnerat, soorlu najugaqarfimmut inissinneqarsimaneq, inersimasunik pinngitsuuisinnaannginneq, mattusi-maneq aamma attaveqarnissamut ajornakusoortitsineq, isumaqarput, meeqqanut taakkununga amerlasuunut atorerluisumi nalunaarutiginnissanut artornartarnera imaluunniit ajornartarnera. Tamatuma inerneraa kisitsisit ilisimaneqanngitsut annertunerujussuat, tamanna isumaqarpoq, paasissutissat piviusumik takutitsinnginnerannik, kiisalu piviusumik pisut tunngavigalugit iliuuse-qarnernik aallartitsisoqartannginnerannik. Pinerluffigineqartut ikiorneqarnissaq pisariaqartitartik aamma pineq ajorpaat.

Tassunga takussutissaq tassaavoq misissuineq, takutitsisoq, pinerluffigineqartut 33%-ii oqaatigim-massuk, atorerluisoq nalunaarutigineqarsimasoq, taakkunangalu affarluinnaasa paasissutissiis-sutigaat, atorerluisoq pineqaatissinneqarsimasoq. 17%-iinnaat, 15-it ataallugit ukioqarlutik ki-ngaassiutitigut atorerlunneqarsimasut, oqaatigaat, atorerluisoq pineqaatissinneqarsimasoq¹⁶. Nalinginnaasumik inuiaqatigiinni nalunaaruteqartartut taama ikitsigippata, takorluuinneqarsin-naavoq, meeqqat innarluutillit pineqartillugit kisitsisit ilisimaneqanngitsut qanoq qaffasitsiginersut, tamatumani pineqartut aporfii amerlanerusut eqqarsaatigalugit.

Sammisat taakku saniatigut ilisimasagut amerlanngillat. Qularutiginnilarpulli, kisitsisit ilisimane-qanngitsut annertusut. Tamanna inuiaqatigiinni ajutoorfissarpasarnut tikkuavaoq, matuma ataani paasissutissanik katersinnginneq, nalunaarutiginninnissamut periarfissat pitsaanngitsut aamma meeqqat atorerlunneqannginnissamut illersornissaannut isumannaallisaanerit naammaginangitsut.

» Paniga akunenrup affaata missaa aneerpoq. Specialklassimit ikinngutini ilagalugu arpalluni teqeqqumit nuivoq. Nilliavoq: "Anaana, anaana, oqaluttuassaqarpunga!" Oqarfigaara: "Anaana ulapippoq, ataatsimiigiarnissannut inortuivunga, ataatat iserfigiuk oqaluttuarerusutannik oqaluttuukkiartorlugu." "Naamik, illiussaaq," qissaserlunilu. Malugisinnaavara ajorluinnartoqartoq. Taamaattumik ataatsimiigianngiinnarpunga. Qitikkut eqippaanga qiarujullunilu susoqarsimaneranik oqaluttuarami. Upperisinnaanngingajappara. Taava ikinngutaa qiviarpara oqarfigalugulu: "Aamma illit taamaaliornikuuaatit?" Oqarpoq: "Aap, taamaaliornikuuaanga." Panigivaa.

Kingorna paasivara, anaanaasoq ilisimatinneqarsimasoq, najuinnarusukkuniuk meeqqat arsaarinnissutigineqassasut, kisianni qimakkuniuk meeqqat paariinnarsinnaassagai. Najuinnarpaa. Meeqqat arsaarinnissutigineqarput. Tamarmik pingasuullutik. «

2.4 Ilisimasatta taama annikitsiginerat qanoq isumaqarpa

Meeqqat innarluutillit kinguaassiutitigut atonerlugaasernerat pillugu ilisimasaniik aamma paasiani amigaateqarneq ilungersunartumik kinguneqaateqarpoq. Amigaateqarneq tamanna isumaqarpoq, ajornartorsiutip aqqiiviginissaanut sunniuteqarluartunik iliuutsinik suliniutinillu pilersitsinissatsinnut qajannaatsumik tunngavissaqannginnerput. Ilisimasat naammangippata tulluannigitsunik iliuuseqarnermik kinguneqakkajuttarpoq, tamanna Kalaallit Nunaanni ukiuni kingullerni pisimasoq tunngavilersuutigisinnaavarput.

Kinguneqaatit annerpaat ilaat aaku:

1. Meeqqanik innarluutilinnit kinguaassiutitigut atonerluineq naammaginartumik ilisimatusarfigineqarsimannngimmat, erseqqissumik ilisimannngilarput, piffissaq qaninnerusoq imaluunniit piffissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugit tamanna pineqartunut qanoq sunniuteqartarnersoq.
2. Meeqqani innarluutilinni takussutissat ersiutaasullu aalajangersimasut iluamik paasisimasaqarfiginngilagut, tamanna pisunik taamaattunik paasinninnissamut qisuariarnissamullu ajornakusoornerulersitsivoq.
3. Suliniutit iliuuseqarnerillu, aallartisarneqartut, arlalitsigut paasissutissanik ilisimatusarnernillu tatiginartunik tunngaveqarneq ajorput. Tamanna isumaqarpoq, ajornartorsiummik aqqiinisamut immaqa sunniuteqannginnerannik imaluunniit tulluurtuunnginnerannik.
4. Meeqqat, atonerlugaasut, imaluunniit inersimasut, meeraanermi atonerlugaasimasut, mamiarnissamut ilorrisimaarnissamullu pisariaqartitaminnik tapersorsorneqarneq isumassorneqarnerlu immaqa pissarsiarineq ajorpaat. Tamanna isumaginninnikkut aningaasaqarnermi unammillernartunut ajorseriartitsisivoq, eqimattat taakku ajornartorsiutigeriigajutaannut¹⁷.

5. Ilisimasanik amigaateqarneq isumaqarpoq, tapersersuinissat pisariallit – psykologiskimik ikiuineruppat, qaangiiniarneruppat imaluunniit naapertuilluarneruppat – naammaginatumik atulersinneqarneq ajornerat.
6. Meeqqat innarluutillit pisariaqartitaat aalajangersimasut takunngitsoorneqakkajuttarput, tamanna isumaqarpoq, suliniutini siammasissuni, nalinginnaasumik inuiaqatigiinnut ukkatariniffiusuni puigorneqarsinnaanerannik. Tamanna pingaartumik atuuppoq, meeqqanut kinguaassiutitigut atornerlugaasimasunut tapersersuinermik suliniutinik nassaartoqaraangat, kisianni meeqqanut innarluutilinnut tapersersuinermik inissaqartitsiffiunngitsumik.
7. Iliuuseqarnerit suliniutillu meeqqat innarluuteqanngitsut pillugit paasissutissanik ukkataqarfiukajuttarput. Meeqqanik innarluutilinnik sullissineq tapersersuinerlu tunngaviummik allaanerummat, iliuuseqarnerit taakku inernerinut kingunerinullu sunniuteqartarpoq.

Ilisimasanik kiisalu paasissutissanik ilisimatusarnermik tunngaveqartunik amigaateqarneq, aamma meeqqat innarluutillit kinguaassiutitigut atornerlunneqannginnissamut ikiorneqarnissaannut illersornissaannullu, periutsinik sunniuteqarluartunik ineriartortitsinissaq atulersitsinissarlu ajornakusoorititsivoq. Immikkoortumi tassani pisariaqartumik iliuuseqarnissat tapersersuinissallu pilersissinnaaniarlugit ilisimatusartoqarnerunissaa kiisalu paasissutissanik katersuisoqarnerunissaa nukinginnartumik pisariaqartinneqarpoq.

2.5 Sanngiiffiit

Pissutsit amerlasuut meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullugit meeqqat innarluutillit atornerlugaanissamut eqqugaaqqajaanersittarpaat. Tamatumani meeqqat innarluutillit pissustit aporfiillu naapittagaat pissutaanerpaasarput, tassaasut mattusimaneq, inersimasunik pinngitsuisinnaannginneq kiisalu timikkut imaluunniit isumaliortaatsikkut unammilligassat, atornerluinermut akiuunnissamut piginnaasaannik ajornakusoorititsinnaasut. Sanngiiffiit taakku meeqqat innarluutillit atornerluisunut immikkut eqqorneqarsinnaalersittarpaat.

Tulliuttumi tamanna sukumiinerusumik nassuiarneqarpoq:

Attaveqatigiinneq	<p>Meerarpassuit innarluutillit attaveqarniarneq ajornartittarpaat, ass oqalunniarnermik ajornartikkunik imaluunniit tusilartuugunik imaluunniit siussarluttuullutik. Siullertut tamanna kinguaassiutitigut iliuuseqarnissamut naameernissaq taakkununga ajornarnerulersitsin-naavoq –naameerpata imaluunniit angerpata apeqqutaanani, atornerluineruvoq. Pingaartumik attaveqateqarniarnermi ajornartorsiutit taakku meeqqamut artornartitsisarput imaluunniit ajornartitsisarput atornerlugaaneq pillugu oqaluttuarnissamut.</p> <p>Tamatuma saniatigut meeraq isumaliortaatsikkut innarluuteqarsinnaavoq, susoqarsimaneramik eqqaamannissinnaanermut ajornakusoorititsisumik. Pissutsit tamakku meeqqamut ajornarluinnangajatsitsisinaapput atornerlugaasimaneramik pillugu inersimasumut tatigisaminnut nassuiaanissamut. Taamaattumik meeraq pisumit atornerluiffiusumit peerneqarsinnaaneq ajorpoq, soorlu aamma atornerluineq nalunaarutigineqarneq ajortoq, kiisalu naapertuilluarneq takkunneq ajorluni.</p>
--------------------------	---

<p>Pinngitsuuisinnaannginneq</p>	<p>Meeqqat tamarmik, pingaartumillu meeqqat innarluutillit, inersimasunut avatangiisiminnut pinngitsuuisinnaanngillat. Meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullugit akulikinnerusumik aamma tulluarsagaanerusumik tapersersorneqarnissamut pisariaqartitsikkajuttarput. Tamanna ass. isumaqarsinnaavoq, meeraq imminut isumaginissamut soorlu asannissamut, nangip taarserneqarnissaanut aamma atisalersorneqarnissamut ikiorneqarnissamut pisariaqartitsisoq, tamatumanilu pisariaqarpoq, meeqqap atisaajaqqanissaa, taamaattumillu eqqorneqajanerussaalluni. Meeraq aamma isumassuisoq aamma kisimiikkajussinnaapput, tamatumanilu atornerluisoq meeqqamik kinguaassiutigut atornerluinissamut periarfissaqarluartarpoq.</p> <p>Tamatuma saniatigut meeqqamut ajornarnerusinnaavoq atornerlugaa-neq nalunaarutigissallugu, inersimasoq meeqqamik peqateqarnerpaasartoq, aamma atornerluisuuppat.</p>
<p>Inissiineq</p>	<p>Meeqqat innarluutillit inissineqarsimasuukkajuttarput imaluunniit sumiiffinni ikittuararsuarniittarlutik (ass. Atuarfik aamma najugaqarfik), tamanna atornerluinissamut inersimasunut ajornanngitsitsivoq. Pingaartumik Kalaallit Nunaanni najugaqarfinni aamma ulloq unnuarlu najugaqarfinni sulisussaaleqineq pissutigalugu, sulisut amigaataasarpud qulakkeerinnittussat, inersimasut meeqqanik sanngiitsumik inissisimasunik, ass. Uffarnermi aamma nangimik taarsiinermi kisimeeqatiginninnginnissaannut.</p>
<p>Mattusimaneq</p>	<p>Meeqqat innarluutillit amerlanerpaat inersimasunik ikitsuinnarnik avatangiiseqarmata, taakkulu inersimasut atornerluisuuppata, allat ikitsuinnaat atornerluinermik maluginnittussaappud kiisalu meeqqamut illersuineramik naammaginartumik iliuseqartussaappud. Tamanna isumaqarpoq, suliarpassuit nalunaarutigineqartannginnerannik, meeqqallu taamaasilluni pisariaqartumik ikiorneqartannginnerannik.</p>
<p>Imminut naleqartinneq appassissoq</p>	<p>Meeqqat innarluutillit amerlasuut avataanit negativiusumik, akerarinippalaartumik, nakkarsaasumik meerarpalussaasumillu qisuariarnermik naapitaqartarput, innarluutilinnut paasinnittaaseq negativiusoq kiisalu naqissusiineq piosuq pissutigalugit. Tamanna soorunami meeqqap imminut naleqartinneq annikillisaassaaq, kiisalu atornerluisuusumut ajornannginnerulissalluni meeraq uukapaatinnaannut, immaqalu misigilersillugit naalliutsitsineq pisassaralugu¹⁸.</p>

<p>Isumannaallisaanerit pitsaanngitsut</p>	<p>Meeqqat, pingaartumik angerlarsimaffimmi imaluunniit najugaqarfimmi mattusimasut, iliuusissarparujoqanngillat imaluunniit qulakkiisallugu, illersugaanissaminnut atonerlugaannginnissaminnullu. Pisortanit nakkutillineq piunngingajappoq, taamaattumillu atonerluisut qaqutigut paasineqartarput, atonerluinerlu qaqutigut nalunaarutigineqartarluni.</p> <p>Isumannaallisaanermut assersuutaavoq, Ivaqqami pisup kingorna, arnaq inuusuttoq annertuumik innarluutilik ulloq unnuarlu najugaqarfimmiittoq meerartaapiloormat¹⁹, Naalakkersuisut eqquppaat, najugaqarfimmi namminersorlutik oqartussanit pigineqartuni tamani pisuni sanngiitsumik inissisimaffinni sulisut marluusassasut. Tamannali najugaqarfinnut tamanut piumasaqaataanngimmat, kiisalu naammassineqartarnersoq nakkutigineqanngimmat, sunniutaa annikitsuarsuuvoq²⁰.</p> <p>Isumannaallisaanerit pisariaqarluinnarput atonerluineq pinngitsoortissagaanni, maannakkullu Kalaallit Nunaanni inissisimasoqarnera isigissagaanni, isumannaallisaanerit taamaattut ikitsuarsuupput.</p>
<p>Piitsuuneq</p>	<p>Meeqqat innarluutilippassuit piitsuullutik peroriartortarput, isumaginninnermi aningaasaqarnikkut unammilligassat attuumassuteqattut pissutaallutik. Atugarissaarnerup aamma kinguaassiutitigut atonerlugaanermik eqqorneqariasaarnissap annikinnerunera erseqqissumik ataqatigiipput. Taamaattumik, piitsuulluni peroriartoraanni, atonerlugaanissamut aarlerinaat annertunerusarpoq. Ilaqutariit arlallit, ilaqutariinni ataaseq imaluunniit arlallit innarluuteqartut, piitsuullutik inuupput taamaattumillu meerartaasa kinguaassiutitigut atonerlugaanermik eqqorneqariasaarnissaat aamma annertunerusarpoq²¹.</p> <p>Kalaallit Nunaanni angajoqqaanut meeqqamik innarluutilimmik meeralinnut, meeqqap pisariaqartitai pissarsiariniarlugit pisariaqartinneqartumik ikorneqarnissaq ajornakusoortarpoq. Taamaattumik annertunerusumik pisariaqartinneqartarpoq, angajoqqaap ataatsip suliffeqarfefarik qimassagaa imaluunniit allatut ikiorneqarnissamut akiliisariaqartarnej, tamannalu ilaqutariippassuarnut, ataatsimik imaluunniit arlalinnik innarluutilinnik meeralinnut, aningaasaqarnikkut inissisimaneq ajornerulersarpoq.</p>
<p>Soriarsinnaannginneq</p>	<p>Meeqqat innarluutillit avatangiisiminnut soriarsinnaannginnerujussuusarput. Taamaattumillu makunneqarnissaannut ajornannginnerulersarput taamaasillutillu atonerlunnissaannut ajornannginnerulersarlutik.</p> <p>Aamma meeqqat avatangiisimilu akornanni annertuumik pissaanermi nikingasoqartarpoq, tamatumalu pissaanermik tiggummisumik atonerluisoqarnissaanut aarlerinaat annertusitittarjaa, taamaasilluni atonerluisoqartarluni²².</p>
<p>Upperineqannginneq</p>	<p>Meerarpassuit innarluutillit misigisarpaat, atonerluineq pillugu nalunaaruteqarnerminni upperineqannginneq²³.</p>

<p>Kinguaassiutinik ilinniartitsineq piunngitsoq/ annikitsoq</p>	<p>Specialklassit, najugaqarfiit imaluunniit angajoqqaat ikittuaraannaat immikkut ittumik aamma innarluutilinnut tulluarsakkamik kinguaassutinik ilinniartinneqartarput, tamanna isumaqarpoq, meeqqat taakku ikittuaraannaat, kinguaassiutitigut aalajangiinernik pitsaasunik, isumannaatsumik atoqateqarnissamut, illua-tungeriinnit tamanit akuer-saarnermik qulakkeerinninnissamut nalinginnaasumillu kinguaassiutitigut pissusilersuutsit akuerineqarsinnaasut qanoq isumaqarnersut pillugit akissutinik pisariaqartitaminnik pissarsisarput²⁴.</p>
<p>Meerarpalusaaaneq</p>	<p>Inuppassuit inuit innarluutillit atoqateqartarsinnaasutut eqqarsaatigineq ajorpaat, taamaattumik kinguaassiutinik ilinniartinneqarneq ajorput²⁵. Massa, inuit innarluutillit inuttut allatuulli kinguaassiutitigut pisariaqartitsisarput.</p>
<p>Ilaqutariinni oqimaarsarneq</p>	<p>Oqimaarsarneq, ilaqtutanut allanullu qanigisaasunut tuttartoq, isumaqarpoq, meeqqap pisariaqartitaanik naammassinninnissamut qaangerneqarsinnaanngitsumik akornutaalersinnaavoq, peqatigitillugulu ilaqtutat sinneri isumagisariaqarlutik. Tamanna isumaqarpoq, ilaqtariit iluaqutissakinnerusartut qulakkiissallugu, meeqqap innarluutillip isumannaatsunik avatangiiseqarnissaa.</p>
<p>Inuiaqatigiit ikittut</p>	<p>Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit ikittunnguukkajuttarput, pingaartumik nunaqarfinni. Inuiaqatigiit taakku qanimut ataqatigiipput, avatangiiserisallu tamarmik ikinngutaapput ilaqutaallutillu. Tamanna isumaqarpoq, atornerluisuusut isernissamut ajornanngitsitsinerusarnerat; ilisimavaat meeraq sumi najugaqarnersoq, inissisimanagerat nalunngilaat taamaattumillu meeqqamut qanimut tikiussinnaalluarnerullutik, kiisalu isumapiloqarneq tunngavigalugu tatiginnilersitsiniaanissamut (grooming) allatullu meeqqamik maleruutsitsinissamut ajugaaffiginninnissamullu periarfissaqarnerullutik.</p> <p>Tamatuma saniatigut pissutsit taakku isumaqartarput, inuiaqatigiinni allanngornimininguilluunniit sumiiffimmut annertuumik kinguneqarsinnaasarnernannik. Taamaattumik meeqqap eqqumaffigisinnaasarpaa, inoqatigiinni inuk pingaarutilik nalunaarutigineqarpat pineqaatissineqarpallu, inuiaqatigiinnut annertuumik negativiusumik kinguneqaateqarsinnaammat. Nalunaarutiginninneq eqqortuugaluartoq, atornerluinerup nalunaarutigineqannginneranut tamanna pissutaaqataasinnaavoq.</p>

3. Kalaallit Nunaanni inissisimaffik

Meeqqanik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atonerluisarnej pillugu ilisimasagut amerlasoorpasuit, nunarsuup sinnerani ilisimatusarnerneik pigaavut. Kalaallit Nunaannili ilisimasagut annikitsuararsuupput. Sammisag pillugu ilisimatusarnerit, iliuseqarnerit aamma allaaserisat arlaqanngillat, september 2022-mi Ivaaraq pillugu suliaq pissutigalugu ajornartorsiut ukkatarineqarneruleraluartoq. Suliaq taassuma suliniutit arlallit aallartippai, kisianni arlaannaalluunniit meeqqanut innarluutilinnut ukkatarinninngilaq.

Suliaq kinguneraa Ilisimatusarfimmit ilisimatusarnej, najugaqarfinni aamma ulloq unnuarlu neqeroorutini kinguaassiutitigut atonerluinermik aamma atoqateqartarnermik misissuiffiusoq. Aamma ajornartorsiut qanoq iliuseqarfigineqassanersoq pillugu Inatsisartunut siunnersuisussanik suleqatigiissitanik Naalakkersuisut pilersitsipput. FN-ip Inuit Innarluutillit Pisinnaatitaaffii pillugit Isumaqatigiissutaanik eqqortitsinissaq pillugu Kalaallit Nunaata Iliusissatut pilersaarutaani (2024-2034), 2024-p qeqqani saqqummiunneqartumi, sammisag pillugu immikkut suliniuteqarfimmik ilanngusisoqarpoq, tamannali ukkatarinninnek killeqarpallaartutut Tiliumit isornartorsiorneqarpoq.

Naalakkersuisut aamma Inatsisartut suliniutaanni ajornartorsiutit annerit takusatta ilagaat, najugaqarfinni aamma ulloq unnuarlu najugaqarfinni kinguaassiutitigut atonerluisarnej *taamaallaat* ukkatarineqarmat. Tamanna immikkut isornarpoq, ilisimatusarnerit takutimmasuk, inunnik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atonerluinerit amerlanerpaartai angerlarsimaffimmi pisarmata. VIVE-mit ilisimatusarnej naapertorlugu, kinguaassiutitigut atonerluinerit “akulikinnerpaamik angerlarsimaffimmi tulliuuttutullu (ulloq unnuarlu) najugaqarfinni, atuarfinni, angajoqqaarsiani aamma sunngiffimmi sammisassaqartitsivinni, meeqqat inuusuttullu ilaatigut imaluunniit ulluinnarni sumiiffisagaanni” pisarput.²⁶ Taamaattumik meerarpassuit, atonerlugaanissamat eqqugaartarsinnaanerat tamanit toqqoqqaneqarpoq, ikiorneqanngilluinnarpullu. Pisortat suliniutaat piusut atonerluinissamat pinaveersaartitsinngillat.

Meeqqanik kinguaassiutitigut atonerluisarnej ukiorpassuarni Kalaallit Nunaanni nalinginnaasumik ajornartorsiutaavoq annertoq, taamaattumillu ajornartorsiut annertunerusumik eqqumaffigineqarpoq. Assersuutigalugu, Kalaallit Nunaanni kinguaassiutitigut pinerlunnerit, Danmarkimit aamma Savalimmiunit arfineq-pingasoriaammik amerlanerupput²⁷ Naalakkersuisullu kinguaassiutitigut atonerluisarnej akiorniarlugu periusissiaa 2018-2022 naapertorlugu missingerneqarpoq, “Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit pingajorarterutaasa missaat [meeraanermi] kinguaassiutitigut atonerlugaasimasut”.²⁸ Ukkatarinninnek tamanna suliniutit arlallit aallartinneqarnerannik kinguneqarpoq, matuma ataani Killiliisa-periusissiaq 2018-2022, makku pilersinneqarlutik Klinik Killiliisa atonerluisunik katsorsaavik, Meeqqanik sullissisut angalasartut, meeqqanik atonerlugaasimasunik katsorsaasartut aamma Tusaannga, kinguaassiutitigut atonerluisarnej pillugu oqarasuaatikkut siunnersuinermik neqerooruteqartoq. Suliniutit tamakku tamarmik Kalaallit Nunaanni meeqqanut toqqqissimanermik isumannaatsuunermillu pilersitsinermut annertuumik iluaqutaapput.

Inunnik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atonerluisarnerup aamma meeqqanik kinguaassiutitigut atonerluisarnerup ukkatarineri, sammisag alianarluinnaraluartoq ukkatarinninnerlu annikikka-luartoq, suliniutinut pitsaasumik aallartisaaffiusumillu, meeqqanut kiisalu inunnut innarluutilinnut isumannaatsumik sinaakkutinik pilersitsisuusunik kinguneqarpoq. Takusagulli naapertorlugit sulinaammangerujussuarpoq. Sammisag meeqqanut innarluutilinnut saatsinneqaraangat, suliaq akisutinik pissarsisoqarnej ajorpoq. Assersuutigalugu Tiliup Meeqqanik sullissisunit angalasartunit aallartitat oqaloqatiginikuuai, taakku oqaluttuarput, meeqqat innarluutillit tapersersornissaannut piginnaasatik amigartut. Taamaattumik meeqqat innarluutillit, kinguaassiutitigut atonerlugaasimasut ikiortissaqarsimangillat.

Tamanna isumaqarpoq, suliniutini, meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullugu meeqqanut innarluutilinnut neqeroorutini oqimaaqatigiinngitsoqartoq. Oqimaaqatigiinnginneq tamanna assigiinngisitsineruvoq kiisalu Inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit isumaqatigiisummut (artikel 16) naapertuunnani, tassani piumasaqaataavoq, inuit tamarmik, innarluut apeqqutaanani, annersarneqannginnissamut atornerlunneqannginnissamullu, matuma ataani kinguaassiutitigut atornerlunneqannginnissamut illersugaassasut.

Artikel 16

Iluanaarniuteqannginnissamut, annersarneqannginnissamut aamma atornerlunneqannginnissamut kiffaanngissuseq

1. Nunat peqataasut inatsisinut tunngasutigit, allaffissornikkut, isumaginninnikkut ilinniagarqarnissamut iliuutsitigullu allatigit naleqquttunik aalajangiissapput, inunnik innarluutilinnik angerlarsimaffimmi angerlarsimaffiulluunniit avataani iluanaarniutiginninnernik tamanik, annersarneqarnermut atornerlunneqarnermullu, ilanngullugu suaassuseq, akiuiniarnermurt illersuisussamik.
2. Aammattaaq nunat peqataasut iluanaarutiginninniarnert tamarmik, annersaernerit aamma atornerluinerit pinaveersaartinneqarnissaannut iliuusissanik naleqquttunik aalajangiissapput, ilaatigit qulakkeerlugit suaassutsimut ukioqqortussutsimullu naleqquttumik ikiuinisasaq, inunnik innarluutillit ilaqaataasa paarsisaasalu ikiorneqarnissaat, ilanngullugit qanoq iliornikkut iluanaarniutiginninneq, annersaaneq aamma atornerluineq pinngitsoortinneqarsinnaanersut, paasineqarsinnaanersut aamma nalunaarutigineqarsinnaanersut pillugit paasissutissanik pissarsinikkut ilinniartitsinikkullu. Naalagaaffiit peqataasut qulakkiisavaat, illersuinissamut iliuusissat qanoq ukioqarnermut- suaassutsimut aamma innarluutigisamut naleqquttuunissaat.
3. Iluanaarutiginninniarnert, annersaernerit aamma atornerluinerit qanorluunniit ittuugaluartut pinaveersaartitsissutiginnissaat siunertaralugu naalagaaffiit peqataasut qulakkiisavaat neqeroorutit aamma aqqissuussinerit inunnut innarluutilinnut naatsorsuussat tamarmik oqartussanik arlaannaanulluunniit qilersugaanngitsunik sunniuteqarluartumik misissorneqartarnissaat.
4. Naalagaaffiit peqataasut iliuusissanik naleqquttunik tamanik aalajangiissapput inuit innarluutillit, taakkuugajuttut qanorluunniit ilusilimmik iluanaarniutigineqartut, annersarneqartartut imaluunniit atornerlunneqartartut, timikkut, tamakkiisumik aamma tarnikkut ajorunnaarsitsiniarneqarneranni, piginnaanngorsaqqinnermi aamma inuiaqatigiinni inooqataaleqqinnissamut sungiussaanerni, siuarsaernerut atugassanik, ilanngullugit illersuiniarnermi iliuusissat pissarsiarineqarneri. Taamatut ajorunnaarsitsiniarneq aamma inuiaqatigiinni inooqataaleqqinnissamut sulineq ingerlanneqassaaq avatangiisini ataasiakkaat peqqissusiannik, atugarissaarnerannik, imminnut ataqqinerannik, ataqqinassuseqarnerannik aamma imminut aalajangersinnaanerannik annertusaasuni, aammalu isiginiarneqarsimassallutik suaassutsimi aamma qanoq ukioqarnermi pisariaqartinneqartut.
5. Naalagaaffiit peqataasut naammassissavaat inatsisit aamma politikkit sunniuteqarluartut, ilanngullugit inatsisit aamma politikkit arnanik meeqqanillu sammisaqartut, qulakkeermallugu inunnik innarluutilinnik iluanaarniuteqarnerup, annersaernerup aamma atornerluinerup paasineqarnissaa, killisiornissaa, aammalu tamanna naleqquttuosorinarpat inatsisitigut malersorneqarnissaa.

Nalunaarut taanna Tiliup misissornikummagu, kommuninit aallartitat arlallit, politiinit imaluunniit pisortani suliarinnittut allat attaveqatiginikuuagut, taakkunani ataasiinnarluunniit, meeqqanik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atornerluisoqarsimaneranik tikkuaasinnaasimangilaq. Tamannali kisitsisitigut paasissutissanut, ilisimatusarnermut aamma Tiliup nammineq ilisimasaanut akertiulluinnarpoq. Politiit paasissutissaataanni innarluuteqarnermik eqqartuineq immikkoortuuvoq "tarnikkut innarluutilinnik kinguaassiutitigut atornerluineq." Immikkoortumi tassani piffissami 2015-2023-mi suliat 3580-iusut akornanni suliat marluinnaapput, taakku 0,06%-iupput. Tiliumi meeqqat innarluutillit kinguaassiutitigut atornerlugaasimasut pillugut suliat arlaqarnerujussuit ilisimasaqarfigaagut.

Meeqqat innarluutillit kinguaassiutitigut atornerlugaanissamut 3-4-riaammik ilimanaateqarnerusarmata, meeqqallu tarnimikkut nappaatillit innarluutilinni, atornerlugaanermik eqqorneqarnerpaasarmata, ilimananggingajalluinnarpoq, meeqqat innarluutillit kinguaassiutitigut atornerlugaasimasut marluinnaasimanerat. Ajoraluartumilli paasissutissat taakku kisimik piupput. Tamatuma ersersippaa, immikkoortumi kisitsisit ilisimaneqanngitsut annertooujussuusut, meeqqat innarluutillit nalunaarutini immikkoortinneqaratik ilanngunneqarsimasut, imaluunniit meeqqat innarluutillit meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullugit atornerluineq pillugu nalunaaruteqarnissamut annertunerusumik unammilligassaqartartut. Pissutsit taakku pingasut tamarmik pissutaasimanissaat ilimanarluinnarpoq.

Taakku tamaasa eqqarsaatigissagaanni, iliuuseqarnerit misissuinerillu aallartisarneqarsimasut, ajornartorsiummik inissaqartitsisimangillat. Killeqarpallaamik ukkatarinnittoqarsimavoq, pisunilu arlalinni naligiinnginnermik annertunerusumik pilersitsisimasumik. Tamanna meeqqanik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atornerluinermik paasinninnitsinnik allannguisimavoq, taamaattumillu ajornartorsiummik aaqqiinissamut ilisimasat imaluunniit piumasaqaatit pisariaqartut piginngilagut.

» Arfinilinnik ukioqarlunga illoqarfimmut allamut
nuuppunga najugaqarfimmiinniarlunga.

Tusilartut atuarfianni allamik najugaqartoqarpoq, Karlidik atilimmik (ateq allanngortitaq). Pimmatigisarpaanga ajorfigisarlungalu. Ullut ilaanni atuarfimmiik freerpugut Karlillu (ateq allanngortitaq) oqarfigaanga ilagissaginga. Inimut iserpugut, iserattalu matu paarnaarpaa. Tamanna eqqumiigilaarpara. Inuusaqarpoq, oqarfigalungalu qarliikka kivilissagikka. Naameerakku siorasaarilerpoq. Taava oqarneratut iliorpunga qarliikkalu kivilerlugit. Inuusap qarlii aamma kivilerpai inuusarlu atoqatigiinnermi aalasarnerat iliorfigeqqullugu. Taamaaliorpungalu. Tassani sulisumik naammattoortippugut, uannullu qanoq iliornini pillugu naveerneqarpoq.

Kingornatigut, immaq 7-8-nik ukioqartunga. Karlip (ateq allanngortitaq) Ussasaarpaanga. Ersigisorujussuura. Siorasaarivoq. Iniminut isertippaanga pornomillu filmiliamik isiginnaartilerlunga. Oqarfigaara isiginnaarusunnagu, isiginnaartilluguli pinngitsaalivaanga. Ilungersuummerpunga.

Pornomik filmiliaq isiginnaaringa isiginnaarpaanga.
Atoqatigiinneq pillugu eqqarsaatsinik pilersitsivoq. «

4. Inuiaqatigiit atonerluinermik qanoq inerteqquteqannginnerat

Inuiaqatigiinni immikkoortorpassuit, meeqqanik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atonerluinermik pisitsisarput. Meeqqat inersimasut avatangiiserisatik, aaqqissuussaanerillu inuuffigisatik, illersuisutik aamma toqqissisimasumik avatangiisinik pilersitsisut pinngitsoorsinnaangilaat. Ajorluartumik Kalaallit Nunaanni, inuttut inuiaqatigiittullu meeqqat tamarmik isumannaatsumik peroriartornissaat qulakkeerniarlugu iliuseqarnigut naammangillat.

Siusinnerusukkut (takuuk [Kalaallit Nunaanni inissisimaffik](#)) suliniutit, meeqqanik kinguaassiutitigut atonerluisarneqaamma inunnik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atonerluisarneq pillugit iliuseqarfiginninniartut eqqaavagut. Suliniutilli taakku qaleriiffeqanngillat, tamannalu unammillernartoq annertuujusimavoq, pisariaqarmat qaleriiffik taanna ukkatarissallugu. Ukkatarinninnginneq tamanna isumaqarpoq, inuiaqatigiinni immikkoortut annertoorujussuit, atonerluinermik unitsitsinngimata. Immikkoortuni tulliuuttuni nassuiassavarput, aaqqissuussaanerit taakku immikkut qanoq meeqqanik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atonerluinermik pisitseqataasarnersut.

4.1 Angerlarsimaffik

Ilaqutariit, innarluutilimmik meerartallit, nalinginnaasumik ikiortissarpassuaqarneq ajorput. Tamanna ilaqutariinnut kinguneqaaterpassuaqartarpoq, pingaartumik:

- **Sapilerneq aamma ilaqtat nukissaaruttut**, angajoqqaajuneq, tapersersortiuneq kiisalu meeqqap tapersersorneqarnissamut pisariaqartitaata avataani nammineq inuunerisap attatiinnarnissaa isumagineqassapput.
- **Aningaasaqarnikkut unammillernartut annertunerusut**, ass. Meeqqamut ikiuinissap eqqortup nassaarinissaa, tamanna akisullunilu piffissartornarsinnaavoq, pingaartumik angajoqqaap suliffini qimattariaqarpagu imaluunniit avataanit ikiuisussamik nassaartariaqarpat.
- **Inersimasunit allanit ikiorneqarnissamut pisariaqartitsineruneq**, meeqqap pisariaqartitaanik naapitsiniarluni isumaginninnermik aamma ilaqtat sinnerinik tapersersuinermik isumaginnissinnaasumik. Kalaallit Nunaanni tapersersortit amigaatigineqarmata, suliassat taakku arlalitsigut ilaqtat kiisalu inersimasunut ilaqutariinnut qanigisaasunut toqqittarput – aamma soorlu eqqaaneqareersoq, inuit taakku meeqqamut atonerlueqqaajaneersarput.

Pissutsit taakku ilaatigut tunngavigalugit ilaqutariit immikkut sanngiitsumik inissisimasarput, meerarluk kinguaassiutitigut atonerlunneqarnissamut aarlerinartorsionerulluni inissisimalersarpoq. Tamannattaq meeqqanik kinguaassiutitigut atonerluineq pillugu suliani atuuppoq, meeqqanut innarluutilinnuinaangitsoq. Kalaallit Nunaanni pissutsit pillugit misissuinermi nassuiarneqarpoq: ”Pinerluttoq ilaqutaappat, kinguaassiutitigut atonerluineq pinerluttup aamma pinerluffigineqartup ataatsimut najugaqarfianni pikkajunnerusarpoq.”²⁹ Taamaattumik, innarliisoq ilaqutariinnut qanittuukkajuttarpoq, angerlarsimaffimmi meeraq tikeriaannaagamiuk. Suliamik suliaqartartut naapertorlugit kinguaassiutitigut atonerluinerit angajoqqaanit aamma angajoqqaarsianit kiisalu meeqqamit allamit imaluunniit inummit inuusuttumit pilarineqartarneri akuttoqqatigiipput. Qatanngutit, ikinngutit aamma sulisut pinerluttut akuttunerusumik taaneqartarput³⁰.

Meeqqat innarluutillit angerlarsimaffimmi mattusimanerusarput, taamaasillutik meeqqanut innarluuteqanngitsunut sanilliullugit angerlarsimaffimmi atonerlugaanissamut eqqorneqajanusinnaallutik. Ajoraluartumik sammisaq tamanna, inunnik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atonerluisarneq pillugu ukkatarinninnermi soqutigineqanngilluinnarsimavoq. Inuit innarluutillit pillugit isumaqatigiisummik eqqortitsinissaq pillugu iliuusissatut pilersaarummi, 2024-mi aggustimi Naalakkersuisut saqqummersitaanni, sammisaq eqqaallatsiarneqarpoq, kisianni angerlarsimaffimmi atonerluineq pillugu ukkatarinninneqanngilluinnarpoq, tassani meeqqat eqqorneqajallutik inissisimanerpaasaraluartut.

Meeqqanut innarluutilinnut aarlerinaat annertoq tamanna soqutiginnginneqassappat ulorianarpoq kiisalu pissutsit ajoqutaasut attanneqarlutik. Taamaattumik aalajangiisuusaaq, siunissami suliniutit, meeqqat inuillu innarluutillit atugarissaarnerannik qulakkeerinnittussat, sumiiffiginerpaasaanni aallartittassasut: angerlarsimaffimmi.

» 5-inik imaluunniit 6-inik ukioqarpunga.
Anaanaga ataatassagalu aalakoortut. Illooraralu pinnguaqatigiippugut.
Peqaariippugut. Immitsinnut paarivugut. Ataatassama ornippaatigut
isigaarpullu. Sinittarfimmut ungoorpaatigut. Nallakarpugut.
Paasisinnaarpiannngilarput susoqarnerseq. Ataatassama oqarfigaatigut
qarligut kivilissagigut kinguaassiutigut nuisillugit. Kinguaassiutikkut
attuuvaatigut. Taamaalioreerami oqarpoq immitsinnut unasassasugut.
Eqqumiigivarput, kisianni oqaasiatut iliorpugut.

Mikillunga najugaqarfimmut nuuppunga, kisianni tamatuma kinguninngua
ukioq ataaseq ilaqtannut angerlarlunga juullisiorarpunga. Aalakoortut.
Sininniarbunga, iterpungali perlilerlunga. Tamarmik aalakoortut
itertitassaanatillu. Nerisassarsiorlunga iggavimmukarpunga. Taava inunnik
isertoqarpoq. Inuusuttuaraapput, illoqarfimmi angalaannartut. Angummik
iseqqusillutik usserarput. Angut inuusuttuovoq. Iserpoq. Nassuiaappakka
perlilerama anaanaga ataagalu itersarsimagaluarlugit, kisianni
itersimannngitsut. Tamanna takusinnaavaa. Ornippai attorlugillu.
Itertissinnaanngilai. Qimaannarpakka nerisassannillu ujaasiartoqqillunga.
Iseqqartut, arnat marluupput, oqaatigaat sivisunerarlugu. Angut iserfigaat
takusarlugu. Tassani takuara anaanaga sinittoq atornerluleruttora.
Arnat marluk matu matuaat. Qarasannut iserpoq.
Kanngusuttorujussuuvunga. Nerinngilanga.

10 imaluunniit 11-nik ukioqarpunga. Aasakkut feeriarfiuvoq ilaqtannullu
angerlaqqippunga. Ilagisinnaaneri nuannaarutigisorujussuua.
Aataaga pulaariarpara. Peqanngilaq, kisianni isiinnarpunga. Ataatassaga
arnaq angutillu marluk ilagalugit tassani festerput. Aappariit aappai
katisimasuupput, festerput aalakoortorujussuullutillu. Aataaga sumiinnerseq
apeqqutigaa. "Illoqqat takusaruk" paasitineqarpunga. Qalianiippoq.
Iserfigaara illooraralu taqqamaniippoq. Pinnguarpoq.
Aperaara unasaqqissanersugut. Marluulluta atisagut peerpagut,
qaavanullu inissippunga. Siullermik ataatassama sussanersugut
oqaluttuunnikummatigut, naluarpur qanoq iliussanerluta qanorlu
atoqatigiittoqartarnerseq, maannali allinerulaarnikuuvugut.
Toqqissisimanarivallaanngilaa. Toqqissisimanarivallaanngikkaluaara,
atoqatigiippugut. Ukiukitsuararsuuvugut.

Ukiukitsuararsuullunga anisoorlunga misiginikuuara.

16-inik ukioqarlunga ilaquttakka angerlarfigeqqippakka. Anaanaga ataassagalu aalakoortut. PS2-nni spillerpunga, pujortariarlungalu. Aniartorlunga matu ammarpara angajoqqaakkalu takuakka aalakoortermik artulersimasut. Inuit allat inimi tassaniittut aamma paasivakka. Angutip arnat marluk ornissimavai, kivilersimallugit, issiallunilu pinnguarivai.

Oqarfigaanga nipaarsaassasunga. Anivunga pujortariarlunga.

Illup tunuanukarpunga igalaakkullu ittuarlunga, takuara arnat pinnguariinnarai. Iviangiisigut. Artulivissorsimapput.

Ittuanisaaginnarpunga pinnguarigai.

20-21-nik ukioqarlunga ilaquttakka aasakkut ilagaakka. Ikinngutikka ornippakka festeriartifigalugit. Perlililaalerpunga festereeramalu angerlarpunga. Uatsinni arnaq, aalakoortpallaarluni uppissimavoq. Ilisaraara.

Taamani meeraasunga anaanaga atornerlunneqarmat uatsinniippoq.

Sinikkaluartoq atoqatigaara.

Meeraagama qaratsannut isersimasoq, artuleqqasunik atoqateqartarneq.

Ilorpianniippoq. Taamaattumik taamaaliortigaara.

Anaanaga 2017-imi toquvoq, kiserliortorujussuuvungalu.

Ataasiarlunga festerlunga aalakoortorujussuuvunga. Kikkut tamarmik

aalakoortut. Matu ammarneqarpoq, arnalu taqqamani sinippoq, eqqarsarpungalu: "atoqatigerusuppara" taamaaliortungalu. Aamma

allakkut pingajussaani taamaaliornikuuvunga.

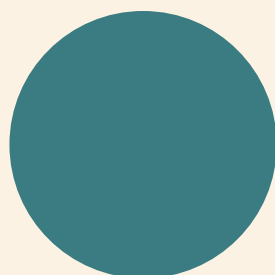
Misigisat pitsaanngitsut qaratsannut iserluinnarsimapput,

misigisarpungalu arlaatigut anisittariaqarlugit.

Atoqateqartarnermut tunngatillugu sequminnikuuaannga.

Misigisimasakka tamarmik. Aamma illoqqannik atornerluineq.

Tamarmik uanni iserluinnarsimapput. <<

4.2 Najugaqarfiit aamma ulloq unnuarlu neqeroorutit

Atornerluinerit amerlanerpaat angerlarsimaffimmi pisaraluartut, inuiaqatigiit isiginnittaasiannit isigalugu najugaqarfiit aamma ulloq unnuarlu neqeroorutit meeqqanut innarluutilinnut isumannaannerulersinniarlugit inatsisiliorfigissallugit ajornannginnerupput. Tamatumani aamma, Kalaallit nunaanni inunnik innareluutilinnik kinguaassiutitigut atornerluineq pillugu ilisimasagut annertunerpaapput. 2022-mi Ivaaqqami suliap ilisimaneqartup kingorna, arnaq inuusuttoq annertuumik innarluutilik Qaqortumi ulloq unnuarlu najugaqarfimmi sulisumit atornerlugaanerani, suliaq tusagasiutitit annertuumik sammineqarpoq, kiisalu najugaqarfimmi aamma ulloq unnuarlu neqeroorutini kinguaassiutitigut atornerluisarneq pillugu misissuinerik suliniutinillu arlalinnik aallartitsilluni.

Misissuinerit taakku ilaatigut ersersippaat, najugaqarfimmi misissorneqartuni ataaseq minillugu tamani, kinguaassiutitigut atornerluineq pillugu pasilliuteqartoqarsimasoq imaluunniit ilisimaarinittoqarsimasoq³¹. Ilaatigut nassuiarneqarpoq: “Ineqartunut kinguaassiutitigut kanngutsaatsuliornerit atornerluinerillu pillugit suliat pisoqqat nutaallu takutippaat, pisartut siammasissuusut, kiisalu innarluutilinnut ulloq unnuarlu neqeroorutini najugaqartut kinguaassiutitigut kanngutsaatsuliorfigitinnermik atornerlugaanermillu misigisaqarnissamat aarlerinartorsiornerusartut.”³²

Nakkarfiillu arlallit ersersinneqarput aarlerinaatip annertuneruneranut, matuma ataani piviusoq, Kalaallit Nunaanni najugaqarfiit assigiinngitsorpasuumi: namminersorlutik oqartussanit pigineqartut, kommuninit pigineqartut aamma namminersortunik pigineqartut. Najugaqarfiit taakku assigiinngitsunik aaqqissuussaaffiupput, politikkeqarput, suliniuteqarput unammilligassaqarlutillu. Ajorluartumillu najugaqarfimmi isumannaallisaanermi tunngavinnik ikitsuararsuarnik piumasaqaateqarfiupput. Assersuutigalugu piumasaqaataangilaq, sulisut ilinniartinneqarnissaat, pissusilersuutsit akuerineqarsinnaasut suusut, pissaanermik atornerluineq imaluunniit atoqatigiittarneq aamma kinguaassiutit pillugit najugaqartunut qanoq oqaloqatiginnittoqartarnera pillugu. Misissuineq naapertorlugu ulloq unnuarlu neqeroorutini amerlanerpaani aqutsisut sulisullu amigaatigisarpaat, najugaqartut kinguaassiutitigut pisinnaatitaaffii pisariaqartitaalu pillugit, kiisalu kinguaassiutit pillugit najugaqartunut qanoq attaveqarsinnaaneq pillugu ilisimasat³³.

Najugaqarfimmi assigiinngitsuni piumasaqaatit assigiinnginneri piviusumik allannguissamat aamma inatsisunik, toqqissisimasumik atugarisanik qulakkeerinninnissamat pilersitsinissamat aporfinnik annertuumik pilersitsippat. Ivaaqqami suliap kingorna najugaqarfimmi namminersorlutik oqartussat pigisaanni piumasaqaammik eqqussisoqarpoq, unnuami pigaartut ikinnerpaamik marluusarnissaat, kiisalu pisuni pingaartumik sanngiiffiusuni, ass. Najugaqartup uffarneqarnerani imaluunniit nangilersorneqarnerani sulisut marluusarnissaat³⁴. Ajorluartumik tamanna taamaallaat najugaqarfimmi namminersorlutik oqartussani pigineqartuni eqqunneqarpoq, tassanilu suleriaatsinik, suliniutit taakku piviusumik malinneqarnissaannut qulakkeerinniffiunngitsumi, aaqqiissutinik, atornerluinerimik pinaveersaartitsisunik tatiginartunik peqanngilagut.

Kalaallit Nunaanni unammillernartoq alla tassaavoq sulisussanik piukkunnartunik amigaa-teqarneq kiisalu sulisut taarseraannerujussuat. Tamanna isumaqarpoq, suliassat isumaginnissaannut sulisut ikippallaakkajunnerannik, kiisalu sulisut tamatiguunngitsoq pisariaqartunik piginnaasaqartannginnerat. Taamaasillutik najugaqartut sulisunut atatillugu assigiimmik atassuteqalerneq toqqissisimalernerlu ajorput, tamannalu akuerisaasumik pissusilersornissamat ataatsimut paasinninnermik qulakkeerinninnissaq ajornarnerulersitsivoq. Aamma ilisimaneqarluarpoq, inuit ilaat suliassaqarfimmi taama ittuni suliffissarsiortartut, inunnik sanngiinnerusunik atornerluinissamat ajornannginnerusitsisarmat. Najugaqarfimmi suliffittaarnissaq ajornannginnerutillugu, inunnut taama ittunut najugaqartunik atornerluinissamat ajornannginnerusarpoq. Taakku tamarmik najugaqarfimmi aamma ulloq unnuarlu neqeroorutini kinguaassiutitigut atornerluinissamat aarlerinaammik annertusaasarput.

» Immaqa upernaakkut 2019-imiuvoq, siullermik oqarama. Taamani unnuarsiortup oqarfigaanga, tuparujussuartersimasoq. Biibili timaanut iliniarsarisarpaat. Eqqissisarniarsarisarpaat. Tuparujussuarterpoq. Perorsaasumut oqarpunga: “immaqa paniga atonerlugaasarpog”.

Taamanilu perorsaasoq imaluunniit peqqinnissamut ikiorti, kamaammerpoq oqarlunilu ”taava uagut taamaaliortutut pasivitigut?” Pineqartorlu panima sinittarfianit anivoq. Immikkoortumi aqutsisoq aggerpoq aperalunilu ”susogarami? Kamannerarpaatsit”. Oqaatigisimasara oqaatigeqqippara. Qisuariartoqanngilaq. Arlaleriarlunga oqaraluarpunga, eqqumaffigeqqullugulu.

Panima kinguaassiutai pullattut takuakka. Taakku uangalu isumaqarpugut kivittaat, kivitsilluni atorneqartartoq tamatumunnga pissutaasoq.

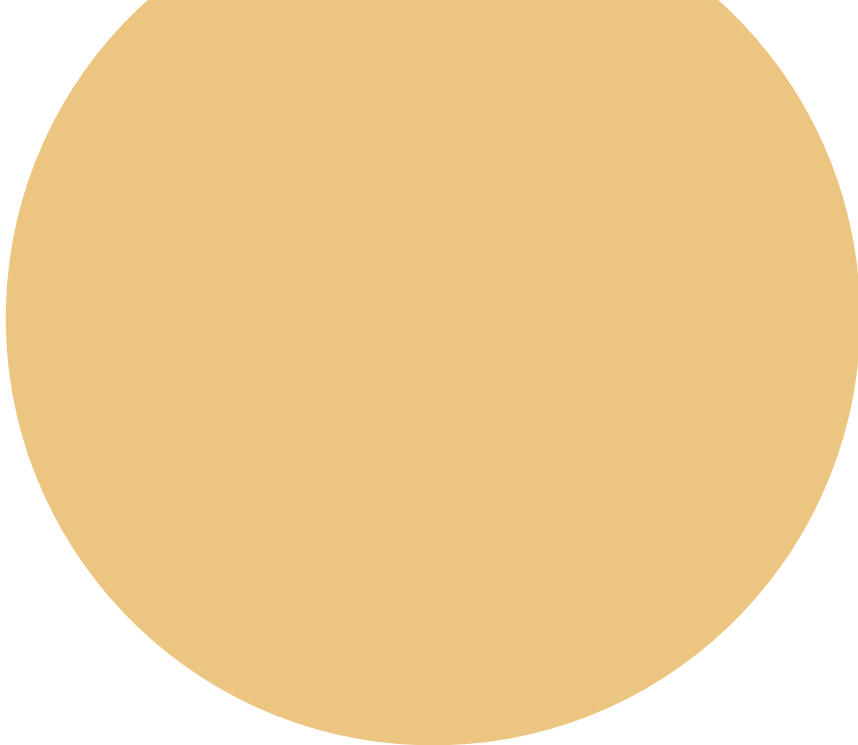
Kisianni sunaaffa atonerlugaasimasoq. «

4.3 Inuiaqatigiinni aningaasaqarnikkut unammillernartut

Meeqqap atonerlugaanissamut ilimanassusaata aamma peroriartornermi atugarisaasa akornanni toqqaannartumik ataqatigiissoqarpoq. Misissuinerup ataatsip takutippaa, “ersarissumik kiisalu kisitsisitigut paasissutissani qularnaatsumik pigissaarnerup qaffakkiartornerani appariartortartoq: Tassa imaappoq apersukkani qaffasissumik aningaasaqarnikkut inissisimasuni nakuuserneq anni-kinnerusartoq”³⁵. Allatut oqaatigalugu atonerlunneqarnissamut ilimanaateqarnerusarpoq, piit-suulluni peroriartoraanni. Ilaqutariit, ataatsimik arlalinnilluunniit innarluutilinnik meerartallit, nalinginnaasumik ilaqutariittut, innarluutilittaqanngitsutut isumalluutitigut nukittutigineq ajortut. Kalaallit Nunaanni tapersersortinik, ikiortinik tulluurtunik, sulisinnaajunnaarneriutinik il.il. pissar-siniarneq ajornartorujussuvoq, tamannalu ilaqutariinnut qaffasissumik isertitaqarnissamik attas-iinnarnissamut ajornakusoortitsisarpoq. Angajoqqaarpasuit meeqqaminnik tamakkiisumik paa-qutarinninniarlutik suliuunaartariaqartarput. Tamanna ilaqutariit innarluuteqanngitsunik meerar-tallit aamma ilaqutariit innarluutilinnik meerartallit akornanni aningaasaqarnikkut naligiinnginner-mik pilersitsisarpoq.

Taamatut atugarisaqarnikkut, kiisalu meeqqap atonerlunneqarnissamut eqqorneqarsinnaanero-reerneranik, avatangiiseqalissaaq, isumaginninnikkut aningaasaqarnikkut pissutsit meeqqap isu-mannaatsuuneranut annertuumik sunniuteqartumik. Ilaqutariit aningaasaqarnikkut unamminar-torsiortut pinngitsoorsinnaannginnerusarpaat, ilaqtut allat aamma ikinngutit meeqqaminnik paarsinissaat, tamanna pissutsinik eqqorneqajaffiunerusunik pilersitsisarpoq, meeraq atoner-lugaanissamut aarlerinartorsionerulluni, pingaartumik eqimattani taakkunani, meeqqanik atonerluisoqarnerusarmat.

Kalaallit Nunaanni aamma isumaginninnikkut allanik ajornartorsiuterpassuaqarpugut, soorlu immi-nut nakorsaasersorneq, angerlarsimaffeqannginneq, nakuuserneq, suliffissaaleqineq aamma immi-nut toquttarneq. Ilisimatusarnerit takutippaat, pissutsit tamakku aamma meeqqat innarluutillit kinguaassiutitigut atonerlunneqarnissaannut aarlerinaataapput. Danmarkimi ilisimatusarnerup takutippaa: “angerlarsimaffimmi oqimaarsarnerit soorlu angajoqqaat aalakoornartumik

atornerluinerat, angajoqqaat nakuuserarnerat, ilaqtariit avissaarnerat imaluunniit angajoqqaap ataatsip imaluunniit tamarmik sivisuumik suliffissaaleqinerat, meeqqamut kinguaassiutitigut atornerluinissap aarlerinaataata annertuneruneranut atassuteqartarpoq.” aamma “Angajoqqaat tarnikut erloqissutai, imminut toqunnissamik pissusilersortarneq, angerlarsimaffimmi nakuuserarneq, piffissami sivisuumi suliffissaaleqineq kiisalu ilaqtariit avissaartuunnerat malunnartumik ersiutaasarpasimmata”³⁶.

Imminut nakorsaasersortarneq imminermini kinguaassiutitigut atornerluisarnermut annertuumik atassuteqarpoq, tamannalu Kalaallit Nunaanni nalinginnaasumik ajornartorsiutaavoq annertoq. Taamaattumik meeqqanut innarluutilinnut kinguaassiutitigut atornerlugaanissamut aarlerinaat annertuujuvoq. Ilisimatusarnerup ataatsip takutippaa “34,2 procentit – eqqugaasut ilaquataasa pingajorarterutai – aalakoornartumik imaluunniit aanngajaarniutinik atornerluisuusut”³⁷. Taamaattumikaalakoornartumik aamma aanngajaarniutinik atornerluisuunermik pinaveersaartitsiniarneq kinguaassiutitigut atornerluisarnermik pinaveersaartitsiniarnermut atassuteqartariaqarpoq.

Pissutsit aarlerinaataasut tamakku Kalaallit Nunaanni taama annertutigitillugit, nalinginnaasumik inuiaqatigiinnut aamma ilaqtariinnut innarluutilimmik meerartalinnut, avatangiisinik pilersitsisarpoq, kinguaassiutitigut atornerluisarnerup pinaveersaartinnissaa ajornakusoortilerlugu, taamaasilunilu atornerluinerit amerlanerusalutik.

Sammisat taakku tamarmik, soorlu aalakoornartumik atornerluineq, angerlarsimaffeqannginneq aamma imminut toquttarneq nalaassimasani kingunerlutsitsinermit atassuteqarsinnaammata, kinguaassiutitigullu atornerlugaasimanermit kingunerluutaasinnaallutik. Taamaattumik ingerlannermi ajortumiippugut, isumaginninnermi aningaasaqarnikkut ajornartorsiutit kinguaassiutitigut atornerluinermik pilersitsisarlutik, kiisalu kinguaassiutitigut atornerluisarnerit isumaginninnermi aningaasaqarnikkut ajornartorsiutinik pilersitsisarlutik.

Kinguaassiutitigut atornerluisarnermik sunniuteqarluartumik pinaveersaartitsinermik qulakkeerininniarluni nalinginnaasumik pisariaqartarpoq inuiaqatigiinni aqqissuussaaneermik nukittuumik pilersitsinissaq, tassani ilaqtariit innarluutilinnik meerartallit allat naligalugit inuusinnaaffianni. Inuiaqatigiinnik pilersitsissaagut, innuttaasunik tamanik, inuunermi imaluunniit aningaasaqarnikkut unammillernartunik misigisaqartunik ikiuinissamik ukkataqartunik. Inuiaqatigiinni, kikkut tamarmik isumannaatsumik inuusinnaaffianni, aalajangiisuussaaq immitsinnut illersornissamut sulissuteqarnissarput.

5. Kingunerluutit

5.1 Inummut kingunerluutit

Meeqqat innarluutillit kinguaassiutitigut atornerlunneqarnissamut eqqorneqajanusarput, kiisalu timikkut, pissusilersuutsikkut aamma misigissutsikkut kingunerluutit itisinnaapput sivilullutillu. Aalajangiisuuvoq, aalajangiisartut sunniutinik taakkuninnga paasisimanninnissaat, illersuutissanik sunniuteqarluartunik atulersitsisinnaassagunik, atornerluinermik pinaveersaartitsisinnaasunik kiisalu taamatut pisoqarpat meeqqamik tapersersuisinnaasunik.

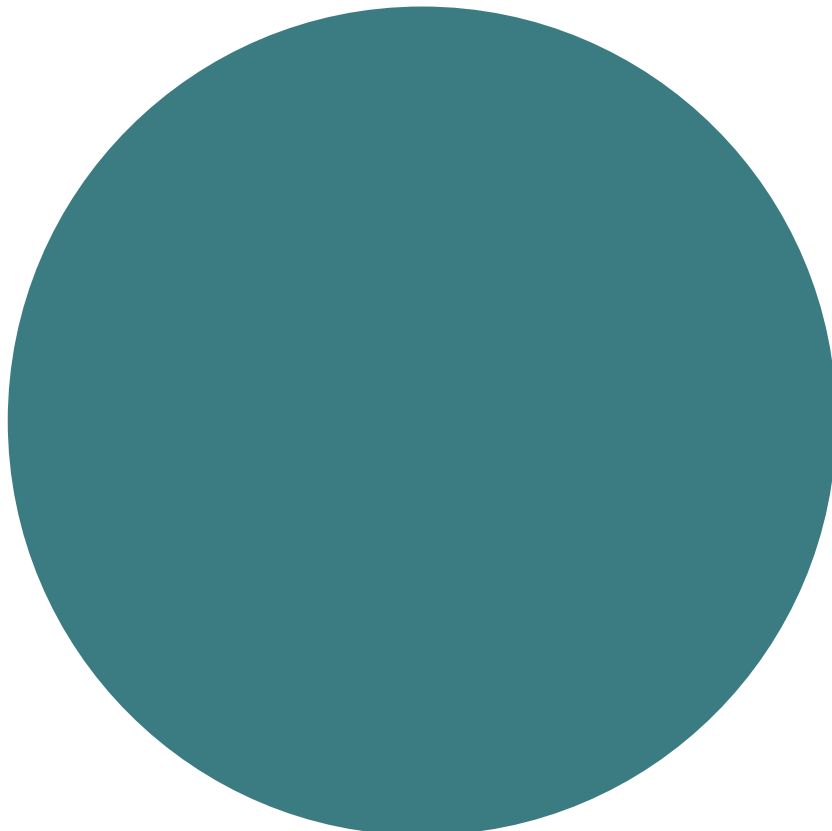
Kingunerluutit ajornakusoornerujussuupput paasinerlunneqarnerullutillu, sammisap tamatuma ilisimatusarfigineqarnera annikitsuararsuummat.

Sunniutaasinnaasut aajuku ataatsimut takussutissartai:

5.1.1 *Timikkut kingunerluutit*

Meeqqanik kinguaassiutitigut atornerluineq timikkut ajornartorsiutinik sunniutinillu arlalinnik kinguneqarsinnaavoq, matuma ataani timip silataatigut sunniutit soorlu tilluusat, qileqqut, ikit aamma qitsunnerit; kiisalu ilukkut sunniutit soorlu kinguaassiutitigut nappaatit, tunillatsinnerit, aaqarneq, anniarneq aamma naartuneq³⁸.

Taakku ilaat sivikitsumik atasarput namminerlu mamittarlutik, ilaali piffissami siviluumi timikkut anniaateqartitsisinnaallutik. Assersuutigalugu kinguaassiutitigut nappaatit katsorsarneqanngitsut sunniutai perulutsitsisinnaapput. Taakku inuunerup sinnerani ajornartorsiortitsisinnaapput kiisalu inuunermi annertunerusunik allannguisinnaallutik, pingaartumik inuup piginnaanera annikinneroreersimappat.

» Quppernikkut tuniniaavikkut Facebookimi allagarsiussaq takuarput. Angaarivaa/akkarivaa. Susoqarsimanera allaaserivaa. Atornerlugaasimanera assut kamaatigaa, allaallu atornerluisuata aqqa saqqummiullugu.

Ataatassaata, arlaleriarluni atornerlussimavaa.
Pinngitsaalillugu atornerlullugu allatullu pillugu.

Uatsinnut angerlartinniarlugu sukkanerpaamik iliuuseqarfigipallapparput. Tamanna sukkasoorujussuarmik pivoq – susoqarsimanera paasigatsigu aqaguani tiguarpur. Iliuuseqarnata isiginnaaginnarsinnaanngilluinnarpugut. Tupaqqalluinnarpugut, malugisinnaasimannginnatsigu. Ilaqutaraarpummi, amerlasooriarlatalu peqatigisarsimavarput. Nalinginnaasutut pivoq.

Kingorna paasivarput, atornerluineq arlaleriarluni pisimasoq. Ataataassami angutillu allat Snapchatikkut aamma Messengerikkut attaveqatiginerisigut paasivarput. Angutit arfineq-marluk politiinut nalunaarutigaaqut. Tamaasa attaveqatigisarneri attatiinnarniarsimavai, tamatuma takutippaatigut, piffissami sivisuumi atornerlugaasarsimasoq, angutinillu taama attaveqateqartarneq nalinginnaasutut isigalugu.

Illersorniarnera ajornaatsuinnaanngilaq. Suli attaveqarniartarpoq, nalunngikkaluarippur eqqortuunngitsoq, sapinngisarput tamaat atorlugu ikiorniarsaraarpur. Qaammardini sisamani uatsinni najugaqarnerani, pisuni angutit allat ilagisarpai. Sulisunik ikiorneqarnissaq tapersorsorneqarnissarlul pisariaqartilluinnarpaa – uagut kisitta tunniussinnaanngisatsinnik.

Isumaqarpunga paasisinnaanngikkaa atornerluinerusoq. Ilaqutaasa aamma tamakkiisumik paasisinnaarpasinngilaat. Nammineerluni ilaqutaanut sapinngisamik illersortariaqartarsimavarput. Ilaqutaasa ilaasa ilungersunassusaa, qanorlu ajortigisimansoq paasisinnaavaat, ilaasali paasisinnaanngilaat. Tapersorsorluarsinnaasimanngilaat. Marlunnik angutinik qatannguteqarpoq, tamarmik annertuumik innarluutillit, taamaattumillu immikkut isumassorneqarneq tapersorsorneqarnerlu pisariaqartissimavai, ajoraluartumilli pissarsiarisarsimanagit.

Anaanani kisiat pigisimavaa. «

5.1.2 Misigissutsikkut kingunerluutit

Inuppassuulluta paasisinnaasatsinnit, atornerlugaaneq aqquusaassallugu artornarnerujussuusi-naavoq, nalaassimasamillu kingunerlutsitsineq tamanna soorunami meeqqamut misigissutsitigut kingunerluuteqartarpoq. Misigissutsitigut kingunerluutit piffissami sivikinnerusumi aamma sivisunerusumi atuussinnaapput. Kingunerluutit taakku imarisinnaavaat isummat allanngorarnerat, eqqissisimanginnerunermik, kamaqarnermik, ersinermik, neriuutaarunnermik, mattusimanermik, tunuarternermik kiisalu isumatsassimanermik, PTSD-mik, annilaanganermik aamma nalaassimasanik kingunerlutsitsinermik takussutissaqarsinnaallutik³⁹. Meeqqami takussutissaasinnaapput immi-nut naleqartinginneq imaluunniit imminut qinngarsorneq, matuma ataani naleqannginnermik imaluunniit ajortumik pineqarnissamik oqaaseqartarnikkut⁴⁰.

Toqqissisimanginneq, nalaassimasamik kingunerlutsitsinerup tamatuma nassatarisinnaasaa, aamma ingattarsertumik nakkutiginninnermik takussutissaqarsinnaavoq, ass. Sissuertuaannarnik-kut imaluunniit nikeriapiloornernut imaluunniit nipinut nipituunut ingattarsertumik ersinikkut⁴¹. Ilanngullugu meeqqap ersersinnaavaa avatangiisiminnut pisunullu aqutserusussuseq, tamanna isumannaannerusutut misigiffigisinnaagamikku.

Kingunerluuttaakkajuttuavoq aamma tatiginnissinnaassutsimi ajornartorsiuteqarneq, ilaatigut meeqqap ammarnissaanut misigissusilersaarnissaanullu ajornakusoortitsisinnaasoq. Inunnut allanut atassuteqarnissamat ajornakusoortitsisinnaapput imaluunniit inunnut aalajangersimasunut ingattarsertumik pinngitsuuisinnaannginnermik takutitsisinnaapput⁴².

5.1.3 Pissusilersuutsikkut kingunerluutit

Timikkut misigissutsikkullu kingunerluutit sakkortuut, meeqqap pissusilersuutaanut aamma avata-ngiisiminut attaveqarneranut ilungersunartumik sunniuteqakkajuttarput. Takussutissat tassaakula-sinnaapput eqqissisimanginneq, annilaanganeq, ukkatarinnissinnaannginneq, isummap allanngu-piloortarneri, ilaqtannit, ikinngutinit imaluunniit inoqatini sammisaqarnernit tunuarterneq kiisalu imminut toqoriaraluarneq⁴³. Aamma ulluinnarni ileqqut allanngornerini ersersinnaavoq, ass. Neriu-mannginneq, sinnarlunneq, sinnattupilunnerit, ingattarsertumik sajaanneq imaluunniit inuttut eqqiluisaarnermik soqutigisaqannginneq⁴⁴. Kinguaassiutitigut pissusilersornikkut ernumanartumik ajoqutaasinnaasumillu sukkasuumik pissuseqalersoqarsinnaavoq, tassani ingattarsernermik, iser-tornermik, killissamik qaangiinnermik, eqqarsarluarsinnaannginnermik imaluunniit siorasaarisumik takussutissaqarsinnaalluni⁴⁵.

Kinguaassiutitigut atornerluinerup kingunerluutigikkajuttaga tassaavoq meeqqap ineriartornerani kinguariarneq, meeraanermininginnaasumik ineriartornermut aammali innarluutaannut atatillugu. Assersuutaasinnaapput, meeqqap siniffimmi quisoortalerna, kullutortaleqqinnera imaluunniit piginnaasarilerikkaminnik ajornartitsilernerat⁴⁶.

Kingunerluutit ilungersunarnerpaat ilagaat allanik innarluutinik ineriartortitsisinnaaneq, pingaartu-mik tarnikkut erloqissutinik. Nalunaarummi ataatsimi nassuiarneqarpoq: “meeraanermininguaas-siutitigut atornerlunneqarsimanermit ersiutit qajannaatsut tarnikkut erloqissutinut marlunnut atassuteqarput (posttraumatisk stress-syndrom (PTSD) aamma skizofrenii) aamma ajornartor-siut psykosocialiusoq (atornerluinermik ajornartorsiutit)”⁴⁷. Ilanngullugu: “Kinguaassiutitigut innimiilliornermik pissuseqarneq (vs. Innimiilliunngitsumik pissuseqarneq), erloqissutit im-mikkoortitsisut (dissociative lidelser), ularussinermik inuttut ajornartorsiutit (borderline per-sonlighedsforstyrrelser), annilaanganeq aamma nanertisimaneq tassaapput, meeraanermininguaassiutitigut atornerlugaasimanermik kinguneqaataanerpaasartut”⁴⁸.

Kingunerluutit annertuut, meeraanermininguaassiutitigut atornerlugaasimanerup inummut kinguneqaatigisinnaasai, aamma ersarissumik takutitsisuupput, kingunerluutit taakku

kinguaariinni tulliuttuni tarnikkut unammillernartuusinnaanerannik. Misssuinermi ataatsimi allat-toqarpoq: “Ilanngullugu kinguaassiutitigut atonerlugaaneq inuttut kingornussanut ilaavoq. Pero-riartornermi meeraq kinguaassiutitigut atonerluisarneq pillugu ilisimasaqalersarpoq, misilittaga-qalersarpoq isummerfiginnissinnaalersarlunilu, tamanna kinaassutsip ineriartorneranut ilaalluni.”⁴⁹ Inuk itisuumik katsorsarneqanngitsumillu nalaassimasani kingunerlutsitsisoq imminut, avatangii-siminut imaluunniit ataatsimut isigalugu inuiaqatigiinnut iluaqutaanngilaq, taamaattumillu tamatta pinngitsoortitsinissaq soqutigisariaqarparput.

Tamanna isumaqarpoq, annertuumik takussutissaqartoq, meeraanermi atonerlugaasimaneq inuunerup sinnerani nappaatinik allanik kiisalu innarluutininik allanik kinguneqarsinnaamat. Taamaattumik piffissami sivikitsumi meeqqap ersiornerinnarinngilaa, kisianni inuuneq naallugu nalaassimasani kingunerlutsitsineruvoq, kinguariarnerulluni, tarnikkut – aamma peqqissutsikkut ajornartorsior-titsivoq, allaat inuunermik nalinginnaasumik inuunissaq ajornakusoorsinnaalluni. Tamanna isumaginninnikkut illersorneqarsinnaanngiinnanngilaq, aammali inuiaqatigiit, peqqis-suseq aamma aningaasaqarneq eqqarsaatigalugit illersorneqarsinnaanani.

5.2 Inuiaqatigiinnut kingunerluutit

Taaneqareersutut meeqqanik kinguaassiutitigut atonerluineq, nalaassimasanillu kingunerlutsitsi-nerit nassatarisai, inummut annertuumik kingunerluuteqartarput. Pissusilersuutsit peqqinnerlu annertuumik sunniuteqarfigisarpai. Meeqqat atonerlugaasimasut, nalaassimasaminnik kinguner-lutsitsinerminnik suliarinninnissamut pisariaqartitaminnik ikiorneqanngippata, tamanna inuiaqati-giinnut ilungersunartumik kingunerluuteqarsinnaavoq – pingaartumik Kalaallit Nunaanni, meerar-passuit sanngiitsumik inissisimaffianni.

Nalaassimasani kingunerlutsitsinerit taakku namminersorluni inuunissamik ajornakusoortitsisar-put, pingaartumik, innarluuteqareersunut kiisalu immikkut tapersersorneqarnissamik pisariaqartit-sisunut. Pilluarluni, peqqissuulluni asanninneqartumillu inuunissamut inuunissamut – inuit tamar-mik pisassarigalugaannut periarfissaqarnermut sunniuteqartarpoq.

Innarluutigisap qaavatigut nalaassimasani kingunerluuteqaraanni aamma tarnikkut unammil-ligassaqaraanni katsorsarneqarsimanngitsunik, tamanna inuup sulisinnaassusaanut, aningaasaqarnermut tapersiisinnaassusaanut, peqatigiinnerni peqataasinnaanera-nut, meeqqanik isumannaatsumik toqqissisimanartumillu perorsaasinnaaneranut kiisalu inuiaqatigiinni immikkoortuni tamani nalinginnaasumik tapersersuisinnaa-neranut annertuumik kingunerluuteqassaaq.

Soorlu taaneqareersutut kinguaassiutitigut atonerluineq aamma nalaassima-sani kingunerlutsitsinerit tamatuma nassatarisai, imminut nakorsaasersor-nermik, imminut toqunnissamik pissusilersornermik, imminut toqunermik, nakuusernermik, atonerluinermik aamma pinerlunnermik ineriartortitsini-samut aarlerinaammik annertusaapput⁵⁰⁵¹, tamakku aamma inuiaqatigiinnut assigiinngitsorpassuartigut pitsaanngitsumik sunniuteqartarput. Ilanngul-lugu aamma ilisimavarput, assersuutigalugu inummut imminut toqussima-sumut qanigisaagaanni, qimagaasut imminnut toqunnissaannut aarlerinaat aamma annerusartoq⁵². Tamanna aarlerinaatinut matumani taaneqartunut allanut aamma atuuppoq. Tamanna isumaqarpoq, atonerluinermi ataatsimi aarlerinaataasinnaavoq, minittornerit itisuumik siammasissumillu siaruaannis-saat, inuppassuillu akornanni atugarliornermik pilersitsinissamik aarlerinartorsior-titsimmat. Inuiaqatigiittut tamanna inooqatigiinnikkut aamma aningaasaqarnikkut itisoorujussuarmik pitsaanngitsumik kingunerluuteqarsinnaavoq.

Taamaattumik aalajangiisuullinnarpoq, inuiaqatigiittut siusissukkut iliuuseqassasugut – atornerlugaasimasut ikiorniarlugit, aamma allat taamaaliorneqannginnissaat pinaveersaartinniarlugu. Meeqqat ikinnerit atornerlugaasarpata, inuiaqatigiit, isumaginnikkut aningaasaqarnikkullu pitsaannerusumik inississapput. Naalagaaffimmit tapersorsorneqarnissamut pisariaqartitsineq annikillissaaq kiisalu peqqinnissaqarfiup nanertisimamora annikillissalluni. Tamanna anguniarlugu suliniutit pisariaqartinneqartut nalunaarusiami kingusinnerusukkut itisilerneqassapput.

» 2018-imi nappaataata malunniuttarnera nappaataalu pissutigalugu nuuppugut. Aallartisarniarsaraara, pisassaangivipporli. Aamma tapersorsortinik suleqateqarusunngivipporli, najugaqarfimmut uteqqikkusunngilaq innarluutillilu allat ilagerusunnagit. Ajornarluinnarpoq, taamaattumillu angerlarsimaannarluni.

Aasaq manna sullissisoq iliuusissatut pilersarusioqqipporli, pilersaarutillu ilagaat, najugaqarfimmut uteqqissasoq perorsaasullu peqatigalugit sammisaqartassasoq. Kisianni taakunngarusunngilaq sammisaqarusunnani, tamannalu paasisinnaanngilarput. Taava oqarpoq, taakunngarsinnaalluni, arnamik perorsaasumik nakkutigineqartuaannarluni, atornerlugaqqikkusunnginnami. Oqaluttuarpoq, najugaqarfimmiikkami, sulisullu peqanngikkaangata, najugaqartunit angutinit kinguaassiutitigut atornerlunneqartarluni, taamaammallu uteqqikkusunnani.

Tamanna taamani najugaqarfimmut nalunaarutigaarput, oqarpulli, sullissisuanut saaffiginnissutigissagipput. Kommunimi sullissisumut saaffiginnippugut tamannalu nalunaarutigalugu, suliarlu misissorpaa. Taava sianerfigaanga oqarlunilu, ujartugassaqaratik, eqqunngitsorlu.

Upperineqannginnini aliasuutigerujussuarpa, sallunasorineqarluni. Taamanili suliami allagaatinik arlaleriarluta qinnuteqarpugut, maannamulli suli pissarsisimanata. Kingorna paasivara, oqaloqatigiissutigineqarsimasoq. Angut sulisoq naammagittaalliutigineqarsimavoq, oqallisigineqarsimavorlu kingorna iliuuseqarfigineqarani. Aqutsisoq, nammineq kiisalu angut sulisoq. Pisoq pillugu oqaloqatigiissimapput. Uangut angajoqqaajusut tamanna pillugu ilisimatinneqarnata.

Anaanatut kamaatigaara, panima tamanna aqqusaarsimagaa, taakunngartinnikuunnginnakku sequminneqartikkiartorlugu. Taakunngartinngisaannarsimassangaluarpara. «

6. Qanoq iliortariaqarpugut

Tamatta iliuseqartariaqarpugut, innuttaasuugutta, sullissisuugutta, ilinniartitsisuugutta, peqqinissaqarfimmi sulisuugutta, najukkami politikeriugutta, politikeriugutta imaluunniit Naalakkersuisuugutta. Tamatta akisussaaffigaarput qulakkiissallugu, meeqqat, ulluinnatsinni naapittakkagut – isumassuisuugutta imaluunniit isumassuisuunnigikkutta – toqqissisimassasut. Inuttut eqqarsaatigeqqaarnagu iliorsinnaatitsartuuvoq meeqqamik, aqqusiner mukartumik tigusingeq, tamanna iliorsinnaatitsisartoq matumani atussavarput.

Sorpassuarnik immikkut iliuseqarsinnaavugut meeqqanik innarluutilinnik kinguaassiutitigut atornerluinissaq pinngitsoortinniarlugu, kiisalu tamanna pippat tapersersuineq pisariaqartoq naleqquttorlu tunniutissallugu. Taakku ilaat inuttut iliusaasinnaapput, pingaartumik qanigisaasutut sulisutullu, amerlanerpaalli politikikkut aalajangigassaapput.

Aaqqiissutissanut pisariaqartitsinerit tunngavigalugit, iliussisanik pingaarnersuilluta eqqartuisaagut, innersuussutigaarput tamatta – inuttut, aammali inuiaqatigiittut taakku tigussagut.

6.1 Atornerluisarneq pinaveersaartinneqassaaq

Pinaveersaartitsineq pingaarnarpaavoq, meeqqanut toqqissisimasumik sinaakkutinik pilersitsisutiginnaasarput. Nalinginnaasumik pingaaruteqarpoq, pinaveersaartitsineri periutsit, atulersinneqartut, innarliisumut akisussaaffiliinissaat, meeqqamuunngitsoq. Assersuutigalugu pinaveersaartitsineri periutsit tunnganngisaannassapput, meeqqap kinguaassiornermi qinnuteqarnermik itigartitsinissaanut, kinguaassiutitigut atornerluinermi aamma ussiiniutini ingerlanissaanut, imaluunniit inersimasumut tatigisamat atornerluinermik nalunaaruteqarnissaanut. Taarsiulluguli atussavagut suliniutit annertuut nalaassimasanik kingunerlutsitsineri ilisimatitsisut, kinguaassiutitigut atornerluinermik innarliisumut akisussaaffimmik inissiisut.

Periuserpassuaqarpoq, atornerluinermik pinaveersaartitsineri atorsinnaasat. Aana ataatsimut takussutissaq:

6.1.1 Isumannaallisaanermi iliutsit

Una iliutsinut, periutsinut, aaqqissuussinernut aamma politikkinut isumannaatsuunermik pilersitsisunut tunngavoq. Erseqqippoq pisortani najugaqarfinni, pingaartumik najugaqarfinni aamma ulloq unnuarlu najugaqarfinni, atuarfinni aamma ulluunerani paaqqinnittarfinni iisumannaallisaanernik eqqussinissaq ajornannginnerpaasoq, taakkunani inatsisunik malit-tarisassaqarmat. Pingaartuuvorli, ajornartorsiut tamanna naqqaniik iluarsineqassappat ataatsimut isiginnilluni iliuseqarnermik pilersitsisoqarnissaa. Tamatuma assersuutigalugu imaraa, meeqqat innarluutillit angerlarsimaffimmi najugaqartut, aamma atornerlunneqannginnissamat illersugaanissaat.

Suliniutit, taaneqartariaqartut amerlapput, matuma ataani:

- **Sungiusaanermik ineriartortitsineq sulisunut**, meeqqanik sullissisunut, ass. Atuarfimmi ilinniartitsisut, perorsaasut aamma isumaginninnermi siunnersortit, namminneq meeqqamut pissusilersuutsiminnut atatillugu akuersaarneqarsinnaasumik pissusilersornermut malittarisassanik, aammali allani atonerluinermik ilisarinissinnaanermik imaqartumik. Sungiusarnerup imarissavaa, atoqatigiinneq aamma kinguaassiutit pillugit meeqqanik qanoq oqaloqateqartoqartarnersoq, atonerluinermik paasinninnerit qanoq isikkoqarsinnaanersut, atonerluinerup takussutissartai qanoq ersersinnaanersut aamma pasilliutit qanoq qisuariarfigineqarsinnaanersut.
- **Najugaqarfinni aamma ulloq unnuarlu najugaqarfinni sulisut ikippallaarneri pillugit ajornartorsiummik aaqiineq**. Nunarpassuarni ingerlataqarfipassuarni unammillernartut assigusut aaqqiivigineqarnikuupput, iluaqutissanillu pitsaasunik nassaassaqqarpoq, sulisussanik piginnaasaqartunik qanoq qarmaasoqarsinnaanersoq. Matumani aamma sulisooreersunik ilinniartitseqqinneq aamma pikkorissaaneq ukkatarineqarsinnaapput.
- Pinngitsuugassaajunnaarsitsineq, **najugaqarfinni aamma ulloq unnuarlu najugaqarfinni tamani minnerpaamik sulisut marluusarnissaannut** pisuni sanngiitsumik inissisimaffiusuni, ass. Nangimik taarsiinermi aamma najugaqartup uffarneqarnerani.
- Pinngitsuugassaajunnaarsitsineq, **najugaqarfinni aamma ulloq unnuarlu najugaqarfinni tamani najugaqartut peqqissusaasa nakkutigineqarnissaannik**, ass. Aqartarnerat, uffartarneq aamma ikeqarpata, tilluusaqarpata il.il. Tamanna ilaatigut sulisunit iliuuseqarfigineqassaaq, peqqinnissaqarfimmut nalunaarutigineqassalluni, tamatumalu kingorna peqqinnissaqarfimmit najugaqarfimmut pulaartoqassaaq, atonerluisoqarsimaneranut takussutissanik misissuisoqassalluni kiisalu nalinginnaasumik qulakkeerneqassalluni, najugaqartut peqqinnersut.
- **Qulakkeerinninneq, tapersersortit pineqaatissinneqannginnermik uppernarsaateqassasut aamma meeqqanik innarliisimanninnermik uppernarsaateqassasut**, aamma pineqartoq ilaqaatappat. Inuit innarluutillit tapersersorneqarnissaat pillugu Inatsisartut inatsisaanni nr. 13, 12. Juni 2019-imeersumi §40 imm. 4 naapertorlugu, inoqutigiinnut ilaasut meeqqanik innarliisimanninnermik uppernarsaammik tunniussisussanngillat⁵³, tamanna meeqqanut taakkununga arlerinaammik annertusiivoq, pingaartumik innarliisoq ilaqaataakkajummat qanittoq⁵⁴.
- **Nalunaarutiginninnissamut aqutsinik pitsaanagerusunik pilersitsineq**, meeqqanut innarluutinnut atussallugu ajornannginnerusumik, kiisalu sulisunut qanigisaasunullu pasitsaassinermi qanoq iliussanerlutik erseqqissaanerusunik. Nalunaaruteqarnissamut aqutit arlaqarnerusariaqarput (ass. Sianerluni, sms-erluni il.il.), kiisalu kinaassuseq isertuullugu nalunaarsinnaaneq imaluunniit pasinapiluttoqarneranik kalerriisoqarsinnaanermik aaqqiissut, pineqartup piginnaasai apeqqutaatinagit ammasumik.
- **Kalaallit Nunaanni pinerluttulerinermik inatsimmik nutarterineq**. Inatsisissamut allannguutissatut siunnersuut, 17. Januar 2023 (2023/1 LSF 97⁵⁵) saqqummiunneqartoq, aqqummut eqqortumut alloriarneruvoq. Ilanngullugu innersuussutigaarput, meeqqamik atoqateqarneq inertequtaalissasoq, innarliisup meeqqap ukiuinik ilisimanninnera apeqqutaatinnagu, aamma innarluuteqarneq pillugu oqaatsit allanngortinneqassasut uannga “inuup tarnikkut nappaataa imaluunniit sianiullunera” uunga “inuup tarnikkut imaluunniit ilisarsisaatsikkut annikinnerusumik piginnaasaqartoq”.

- **Nunaqarfinni atugarisanik pilersitsineq**, inuk innarliisutut pineqaatissinneqarpat **ilusiliat aamma aqqissuussinerit oqimaaqatigiikkunnaartussaajunnaarlugit**.
- **Sullinniakkanut assigiinngitsunut paasititsiniaanernik eqqussineq**, matuma ataani meeqqanut innarluutilinnut, suliamik suliaqartunut, meeqqanik innarluutilinnik sullissisunut, kiisalu inuiaqatigiinnut siammasissumik, tamatumani erseqqissarniarlugu takussutissat suut ujarneqassanersut, kiisalu pasilluiteqarnermi qanoq iliortoqassanersoq.
- **Atornerluinermik nalunaaruteqarnissamut suleriutsinik ajornaallisaaneq**. Pisariuvoq ilisimassallugu, atorluineq qanoq nalunaarutigineqassanersoq imaluunniit qanoq politiinut nalunaarutigineqassanersoq. Sumiiffippassuarni taamaaliortoqarsinnaavoq, inatsisillu ersarinnigillat. Innersuussutigaarput ajornaallisarneqarnerussasoq, nalunaarutiginninnerillu taama ittut politiinuinnaq nalunaarutigineqartassasut. Oqartussaasut allat pasitsaassigunik, politiinut nalunaarutiginnissapput.
- **Nalilersuissutinik nanisissutinillu atulersitsineq**, taakku qulakkiissavaat, suliniutit aallartinneqartut, kommunini tamani, najugaqarfinni tamani atulersilluarneqarsimanerat kiisalu suliamik suliaqartunut tamanut anngussimanerat.

Allattorsimaffik tamakkiisuunngilaq, kisiannili aqqissuussinernik, politikikkut atulersinneqarsinnaasunik kiisalu meeqqanik atornerluinermut illersuilluarnerusinnaasunik qulakkeerinnittunik pilersitsinissamut aallartissutaalluarsinnaavoq. Inuiaqatigiinnik, meeqqat toqqissisimasumik isumannaatsumillu peroriartorfigisinnaasaannik annertunerusumik iluarsartuussissagutta, aarlerinaatit siammasinnerusut takusariaqarpat kiisalu toqqaannartumik inissillugit.

» Aperinikuuvugut, INI A/S aqqutigalugu inissiamik allamik tunineqarsinnaanerluta, pisup kingorna takukulannginniassagatsigu. Illoqarfimmukaleraangami, inigisarput saneqquttarpaa. Niuernialeraangattalu naapittarparput. INI-mut nassuiarparput, susoqarsimanersoq, kisianni itigartitaavugut. Taava isumaginnittoqarfik aperaarput, aammali tassani itigartitaalluta.

Takugaangamiuk arpalluni qialluni angerlakkajuppoq, ersigivaalu saassuteqqissaneraani. Ikiama missinnaanngilaq, angut taanna takujuaannaramiuk.

Pineqaatissinneqarpoq. Paasinarsivoq, paniga kisiat atornerlussimannngikkaa, aammali niviersiaqqat arfineq-marluk allat aamma atornerlussimagai. Meeqqat mikisut. Nakkutigineqaliinnarporli, taamaattumillu peerutivinnani. Sulilu takusarparput. Akueriinnarpaat taamaaliorsimasoq, iliuseqarfiginaguli. «

6.1.2 Aarlerinaatinik annikillisaaneq

Inuiaqatigiinnik, meeqqatsinnik paarsilluartunik, atornerluinermik akuerinningsunik, kiisalu inuit atugarissaarnerannik pingaartitsisunik, qulakkeerinnissagutta ajornartorsiutit sorlaatigut tigusariaqarpagut. Aaqqiissutaagallartunik aaqqiissuteqarneq ikuallannermillu qamisaneq nangiinnarsinnaavagut, taakkuli siuariangaartikkunngilaatigut.

Tamanna isumaqarpoq sanngiiffiit siusinnerusukkut taariikkagut (takuuk [Sanngiiffiit](#)), kiisalu isumaginninnermi aningaasaqarnikkut unammillernartut, Kalaallit Nunaanni atornerluinermik atortitsisut (takuuk [Inuiaqatigiinni aningaasaqarnikkut unammillernartut](#)) inissittariaqarigut. Ajornartorsiutit taakku tunngaviatigut iluarsineqassapput. Tamanna inuiaqatigiinni aaqqiissuusaanikkut allannguinernik annertunerusunik pisariaqartitsiffiuvoq, tassani qulakkeerneqassalluni, meeqqat innarlutillit meeqqatut innarluteqanngitsutut naleqartumik tamakkiisumillu inuuneqarsinnaanissaat. Tamatuma imaraa, naligiinnginneq, piitsuuneq aamma assigiinngisitsineq iliuuseqarfigissagigut, kiisalu inuiaqatigiinnik, tamatta naligiimmik nuannaarlutalu, peqqissuulluta toqqissisimallutalu peroriartorfigisinnaasatsinnik ilusilersuissasugut.

Tamanna iluatsissinnaassappat, aaqqiissutinik nassaartariaqarpugut, Kalaallit Nunaannut tulluutunik, maani sunniuteqarluarsinnaasunik. Tamanna isumaqarpoq, inuiaqatigiit ikitsut aamma nunaqarfiit nassataat sanngiiffiit aalajangersimasut eqqarsaatigisariaqarigut, kiisalu aaqqiissutinik taakkunanga inissiisunik ineriartortitsissasugut. Inuiaqatigiinni allannguinernut tamakkiisumik annertuumillu pullaveqarnissaq pisariaqarpoq, tamannalu suliassaq ajornaatsuinnaangilaq. Pisariaqarporli, meeqqanik innarlutilinnik kinguaassiutitigut atornerluisarneq pinaveersaartissagutsigu. Sunniutillu tamatuma saniatigut isumaginninnikkut, aningaasaqarnikkut isumannaallisaanikkullu iluaquterpassuarnik peqassaaq, inuiaqatigiinnik kikkut tamarmik atugarissaarfiannik, peqqissuufiannik naligiiffiannillu qulakkeerinnissagutta.

Ullumikkut inuiaqatigiinni unammillernartoq annertoq tassaavoq pissutsit, ilaqutariit suliassaat. Pissutsit taakku aaqqiissuusaanernik, atornerluinissamut periarfissarpasuarnik ammaassisunik pilersitsisarput. Qulakkeersinnaagutsigu, ilaqutariit meeqqaminnik atornerluinermut illersuinissamut pisariaqartunik iluaqutissaqartut, inuiaqatigiittut kinguaassiutitigut atornerluinermik pinaveersaartitsinnermi angusaqarluassaagut. Ilaqutariit, innarlutilimmik meerartallit tapersorsorluarsinnaanerugutsigit – aningaasaqarnikkut suliassatigullu – ilaqutariit meeqqamut toqqissisimanartumik sinaakkutinik pilersitsinissaminnut pitsaanermik inissisimassapput. Angajoqqaat sulisinnaassapput, ilaqutariillu piitsuunnginnissamut ikiorneqassallutik. Meeraq tapersorsortimit piginnaasalmitt tapersorsorneqassaaq, inersimasunik meeqqamik illersuisinnaasunik avatangiiseqarnissaanut qulakkeerinnissinnaasumik.

6.2 Meeraq tapersorsorneqassaaq

Meeqqanut innarlutilinnut sinaakkutinik toqqissisimanartunik pilersitsineq, isumaqarpoq kiffaangissuseqartumik isumannaatsumillu peroriartorsinnaanerannik. Immikkoortoq tamanna, tamatta akisussaaqataaffigaarput. Tamanna suliassaq sularineqassaaq.

Kalaallit innuttaasut meeqqanik kinguaassiutitigut atornerluisarneq pillugu ilisimasaat isumaallu pillugit ilisimatusarnerup takutippaa: ”Katillugit 49%-it sumiiffimmi qanittumi meeqqat pitsaasumik inuuneqarnissamut pisinnaatitaaffiannik qulakkeerinninnissaq suliniutigerusukkaat, 25%-it meeqqat pitsaasumik inuuneqarnissamut pisinnaatitaaffiannik suliniuteqarnissaq annikinnerusumik imaluunniit akisussaaqataaffiginngivissututut misigigaa.”⁵⁶ Kikkut tamaasa suliassamut tassunga peqataatittariaqarpagut.

Meeqqat innarluutillit pisariaqartippaat, inersimasunik illersuisunik, pissusissamisuumngitsumik pissusilersuutsinik nakkutiginnittunik kiisalu siusinaartumik akuliuttartunik avatangiiseqarnissartik. Pasitsaassaqarutta immitsinnut tatigisinnaanissaq ilinniartariaqarparput, meeqqallu upperissavagut ajortoqarneranik oqaluttuarpata – aamma oqaaseq “atornerlunneqarama” atorneqanngikkaluarpalluunniit. Meeqqanut ineriartuutaasumik misiginneqataasumillu pullaveqarnissaq qulakkiissavarput, taamaasillutik isumannaatsuinnanngitsumik aammali inoqatinut peqqinnartumik tatiginnittumillu atasuteqarlutik peroriartorsinnaassammata. Takugukkit, tusaagukkit pisariaqartitaallu qisuariarfigukkit inuunermik peqqinnartumik toqqissisimanartumillu tunngaveqarnissaannut ikiussavatit.

Oqariartuut pingaarutilik: **Meeraq tatigisuaannaruk oqarpat atornerlugaasimallu-ni.** Kinaagaluarpalluunniit oqartoq, qanorluunniit oqaraluarpat, qanga pisinameranik oqarpat, kiap taamaalorsimaneraatik oqarpat qanorlu pisoqarsimaneranik oqarpat.

6.2.1 Takussutissat takunissaat ilinniakkat

Tamanna pingaartumik inersimasunut atuuppoq, piffissarujussuaq atorlugu meeqqamik peqateqartartunut, pingaartumik isumassuisut, meeqqap pissusilersuutaani malunnartunik allannguutini takunissinnaanermut annertuumik periarfissaqartut. Misissuinermi matumani takussutissat ersarissakkagut misissukkit (takuuk [Inummut kingunerluutit](#)), eqqumaffigiullu, takussutissat taakku ilaat meeqqami ersernersoq. Pasilluteqarnermi minnerpaamiluunniit isumassarsiatsialaavoq qisuariaateqarnissaq.

Meeraq sallaatsumik apersoruk, maluginiarullu ajunnginnersoq, iluaalliutigisaqarnerisut, imaluunniit pissutsit takusatit nassuiaaffigisinnaanera. Meeraq killisiornaveersaaruk, malittareqqiillutilli apeqquteqarfigiuk tapersersuinermillu neqeroorfigalugu. Eqqissisimanerusumik oqaloqatigiissutiginiarsinnaavat, ass. Titartaaqatigiinnikkut imaluunniit pisuttuarnermi imaluunniit biilernermi. Meeraq kimigiiserfigivallaarnaveersaaruk, ataqqiullu eqqartorusunngippagu⁵⁷. Meeraq oqaaseqanngippat, nakorsiussinnaavat misissortillugulu. Meerarluunniit oqaaseqaraluarpat, tamanna isumassarsiatsialaasuaannarpoq.

Malussarinnerit tatigiuk, pasitsaassaqaruit oqartussaasut attavigikkit (takuuk [Suleriaaseq](#)).

6.2.2 Meeqqat oqaloqatigikkit

Atoqatigiinneq, kinguaassiutit, killissat, akuersineq aamma pissusilersuutsit akuerineqarsinnaasut (pingaartumik inersimasunit) pillugit meeqqap oqaloqatiginissaa isumassarsiatsialaasuaannarpoq. Tamanna qanigisaasunut aamma suliamik suliaqartunut atuuppoq. Nassuiaatikkat sukkit attorneqarneq ajunngitsuunersoq, qanorlu oqaluunneqarneq ajunngitsuunersoq.

Inersimasut tamarmik meeqqatik oqaloqatiginnaavaat, atornerlunneqarunik qanoq iliussanersut, imaluunniit nuanninngitsumik takusaqarunik imaluunniit tusaasaqarunik qanoq iliussanersut. Oqaluttuutikkat, politiinut qanoq nalunaarutigisinnaaneraat, annersinneqarpata illit paaserusullugu, ilinnullu takkuppata upperiumaarlugit.

Meeqqap eqqaani misiginneqatiginninnerusumik, inissaqartitsinerusumik aamma avatangiisimik ammanerusumik pilersitsisinnaaguit, qanoq pisoqarpat ilinnukarnissaannut ilimanaat annertunerusaaq. Pissuterpassuusinnaappulli toqqaannartumik oqannginnerinut, ass. Innarluutaata ajornakusoortissinnaavaa, taamaattumik takussutissat allat eqqumaffigiuannakkat.

6.2.3 Kinguaassiutinut tunngasunik atuartitsineq

Meeqqanut inuusuttunullu innarluutilinnut kinguaassiutinik atuartitsineq Kalaallit Nunaanni specialklassini qaqutigootorujussuupput⁵⁸, tamanna aamma atuuppoq najugaqarfinni aamma ulloq unnuarlu najugaqarfinni. Taamatut pisoqarpat, atuartitsinerup imarisai sulisut ataasiakkaat ilorrisimaarnarisaanik aalajangerneqartarput⁵⁹. Tamanna isumaqarpoq, meeqqat inuusuttullu innarluutillit timertik pillugu, kinguaassiutitik, atoqatigiinneq isumannaatsoq aamma kinguaassiu-titigut pissusilersuutit akuersarneqarsinnaasut pillugit ilisimasai annikkajuttartut.

Kinguaassiutinik atuartitsineq meeqqanut tamanut pingaaruteqarpoq – innarluuteqarpata ima-luunniit innarluuteqanngippata. Kinguaassiutitigut atuartitsineq atoqatigiinnerinnarmut tunnga-suunngilaq. Atuartitsineq meeqqap atugarissaarneranut, inooqatinut ataqatigiinnermut peqataa-sinnaanermut, killissanik paasinninnermut aamma inuunermi ikinnguteqarsinnaanissamut aap-paqarsinnaanissamullu periarfissanut sunnuteqassaaq⁶⁰. Meeqqanut innarluutilinnut kinguaassiu-tinik atuartitsineq taamaattumik meeqqap peqqinnartumik kinguaasiuteqarneranik, killissaanik aamma misiginneqataasinnaaneranik tapersersuinermi pingaaruteqarpoq, atuartitsisoqartaria-qarporlu ineriartornikkut anguniagaqarluni⁶¹.

Kalaallit Nunaanni kalaallisut oqaaseqarluni kinguaassiutinik atuartitsisarnermik, meeqqanut inuusuttunullu innarluutilinnut immikkut ineriartortinneqartumik, atuarfinni aamma ulloq unnuar-lu najugaqarfinni atulersineqartussamik pisariaqartitsisoqarpoq. Taamaasillutik meeqqat nammi-neq timertik aamma kinguaassiutitik pillugit tulluurtumik, misiginneqatiginnittumik aamma sulia-tigut ilisimasaqarfiulluurtumik atuartinneqarsinnaassapput.

Taamatut piginnaasaqarnikkut meeqqap ajornannginnerusumik paasisinnaassavaa, atorner-lugaaguni, taamatullu pisoqarpat qanoq iliussanerluni. Tamanna pinaveersaartitsineruvoq pingaaruteqartorujussuullunilu.

6.3 Atornerluineq nalunaarutigineqassaaq

Pissuterpassuupput, kinguaassiutigut atornerluinerit politiinut sooq nalunaarutigineqartariaqar-nerannut. Artornarsinnaavoq kingunerlutitsisinnaallunilu, pingaartumik upperineqannginnissaaq ersigigaanni. Atornerluinermilli nalunaaruteqarneq neriuutiginarpoq naapertuilluarnermik kingune-qassasoq, meeraq ikiorlugu, innarliisoq pineqaatissillugu, aamma pineqartup atornerlueqqinngin-nissaa qulakkeerlugu. Immikkoortoq pillugu aamma ilisimasatsinnut tapersiissaaq, qulakkeerlugulu piviusoq inissisimaffigisarput pillugu suliniutit nutarsarneqartarnissaat.

Nalunaarutigiuk, aamma pasitsannerinnaagaluarpalluunniit. Pingaartumik meeqqat innarluutillit pineqartillugit, meeqqap nammineq toqqaannartumik nalunaarnissaa ajornarsinnaavoq. Misissui-nerup ataatsip takutippaa ”meeqqat anginerusut atornerlugaasimagunik inerismasunut ima-luunniit politiinut saaffiginnillutik oqaluttuurtartut.”⁶² Taamaattumik pingaaruteqarpoq, inersimasut, meeqqap avatangiiserisaasa, takussutissat ilungersunartumik tigussa-gaat, kiisalu qanoq pisoqarsimaneranik oqaluttuarpata upperissagaat, kiisalu minnerpaamilluunniit pasitsaasaqarunik ingerlatitseqqiissasut.

Meeqqamut innarluutilimmut angajoqqaajunngikkuit, immaqqa qanigi-saasuuguit, ikinngutaaguit, suliamik suliaqartuuguit, ilinniartitsisuuguit, isumaginninnermi siunnersortiuuguit, affarliuguit imaluunniit allatut meeqqamut innarluutilimmut attaveqartuuguit, takussutissaqarner-soq misissorsinnaavat, pasitsaasaqaruillu ikiuullutit.

SIANERIT

POLITIIT:

70 14 48 siunnersortinnissaq pillugu

TUSAANNGA:

80 11 80 imaluunniit SMS 18 99
suliaqartunik
tapersersorneqarniaruit

6.3.1 Suleriaaseq

Sapinnngisamik siusinnerpaamik politiit ilanngunneqassapput.

Atornerluineq peqqammersimappat, pingaaruteqarpoq uppernarsaatissat tamarmik, soorlu atisat, qipiup qalii, allakkat aamma mobiilit toqqorneqarnissai. Meeraq sapinnngisamik piaarnerpaamik nakorsamukaaguk, atornerluinermut takussutissat pillugit misissortillugu, uppernarsaatitut ator-neqarsinnaasumik. Nakorsap aamma qulakkiissavaa, ajoqusernerusinnaasut katsorsarneqarnissai ass. Kinguaassiutitigut nappaatit.

Politiit nalunaarummik tigusaqarunik, uppernarsaatini katersissapput, kingornalu videokkut immiussamik killisiuisoqassaaq. Videokkut immiussamik killisiuinermi kommunimit sullissisumik najuttoqassaaq, aamma Foreningen Grønlandske Børnimit (Najorti) najorteqarnissaq periarfissaa-voq, meeraq 15-it ataallugit ukiulik pineqarpat. Aamma najortimik ikiorteqarnissaq pisinnaatitaaf-fiujuaannarpoq; meeqqamut qanigisaasunulluunniit tapersersuisinnaasumik.

Meeqqat tapersersorneqarnissaat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 26. juni 2017-imeersumi, § 15-imi allassimavoq, innuttaasup kialuunniit kommunalbestyrelsemut nalunaarutigissallugu pisussaatitaavoq, innuttaasup ilisimalerpagu meeraq pissutsini atugarissaarneranut, peqqissusaa-nut imaluunniit ineriartorneranut ulorianartorsiortitsisumik inuusooq⁶³. Ilangullugu, Meeqqat ta-persersorneqarnissaat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 20, 26. juni 2017-imeersumi, § 16-imi allassi-mavoq, isumaginninnermik, atuarfimmi imaluunniit peqqinnissaqarfimmi ingerlataqarfinni sulisut kiisalu ulluunerani paaqqinnittarfinni sulisut sukannersumik pisussaatitaasut, engertumik kom-munalbestyrelsimut nalunaarutiginninnissamut, paasigunikkum imaluunniit isumaqarunik meeraq immikkut tapersersorneqarnissamut pisariaqartitsisoq⁶⁴.

Kommunimut nalunaarutiginninnerup saniatigut, innersuussutigiuannarparput politiinut nalunaarutiginninnissaq – aamma taamaalortoqartariaqarpoq, atornerluisoqarnera pillugu pasitsaassaqaannaraanniluunniit.

Innarluuteqaruit meeraaninnilu kinguaassiutitigut atornerlugaasimaguit, politiinut nalunaaruti-ginissaa kingusinaangisaannarpoq.

6.4 Atornerluinerup kingorna meeraq tapersorsorneqassaaq

Atornerluineq pinaveersaartinniarlugu isumannaallisaanernik kukkuneqangilluinnartunik pilersitsinissaq ajornarluinnangajappoq, taamaattumillu pisariaqarluinnarpoq aaqqissuussinerit inississimanissai, meeraq kinguaassiutitigut atornerlugaappat tapersersuisinnaasut.

Kikkut tamarmik kinguaassiutitigut atornerlugaasimasut, psykologimik ikiorneqarnissamut imaluunniit terapeertinnissamut periarfissaqassapput. Qitiulluinnarpoq sulisunit ikiorneqarnissaq, atornerlugaanerup kingunerisaanik pilersimasut ingerlaatsit ajortut atorunnaarsinniaraanni, meeraq nalaassimasanit kingunerlutsitsinini mamisissinnaassammagu kiisalu inuiaqatigiinni nuannaarlutik, peqqillutik tapiissuteqarsinnaallutillu peqataasinnaallutik peroriartorsinnaassammata. Ikiuineq inunnut ataasiakkaanut tulluarsagaasariaqarpoq, neqeroorutillu assigiinngitsuussapput, kikkut tamarmik eqqortumik ikiorneqarsinnaassammata. Inuit innarluutillit, pingaartumik meeqqat, qanoq pitsaanerpaamik tapersorsorneqarnissat pillugu immikkut ilisimasalinnik pisariaqartitsipput.

Tamatuma saniatigut pingaaruteqarpoq, innarliisoq – sapinggisaaq naapertorlugu – meeqqap inuuneraniit peerneqassasoq, imaluunniit meeraq kisimeeqatigeqqeqqusaassanngikkaa. Tamannali periarfissaajuannarsinnaanngilaq, imminerminilu ikiliisinnaassalluni. Assersuutigalugu innarliisoq ilaqutaaguni, tamakkiisumik avisaartinnissai ajornarsinnaavoq, meeqqallu qanigisaasa piarnerini meeqqap kingunerlutsitsinissaa aarlerinartuuvoq. Pingaarnarpaavorli, meeqqap atornerlugaaqqinnginnissaa, taamaattumillu taamaattoqaqqinnginnissaa qulakkeerniarlugu alloriarnerit pisariallit tamarmik tiguneqassapput. Tamanna aamma meeqqamut tapersersuinissamut periarfissat allat, ass. psykologiskimik ilaatinnagit pissanngilaq.

» Qanoq iliortoqarsinnaaneranik ilisimasaqanngilanga.

Nammineq pigaara. Aatsaat 27-nik ukioqarlunga allamut oqarpunga.

Napparsimavik attavigaara psykologimik pissarserusullunga. Anninnissaa

pisariaqartippara. Pisariaqartippara uanga pisuussuteqannginnerma

paasinissaa. Pingasoriarlunga oqaloqatiginnippunga.

Oqarput politiinut nalunaarutigissagiga. Nalunaarutigaaara,

nassuiarlugulu susoqarsimanersoq. Sorpassuit allattoraat eqqaamavara.

Allamik susoqaqqinngilaq. Iperaannarneqarpoq.

Annillugu eqqartorlugulu iluarpoq. Piariinngilarli. Naammannngilaq. «

7. Maannakkummi?

Asasara atuortoq,

Ersinarsinnaavoq, inuiaqatigiinni, atornerluiffiusinnaasumi inuunerput, tamattalu meerartatsinnik illersuiniarluta iliuseqarnerusinnaagaluernerput nassuerutigissallugu. Meeqqalli atugarissaarnerisa qulakkeernissaanut ilaavoq paasissallugu, pivusoq qanoq isikkoqarnersoq. Taamatut ilisimasaqarnikkut iliuseqarluarsinnaaneruvugut kiisalu nammineq meeqqatsinnik, meeqqanik ilisimasatsinnik aamma sullitatsinnik, kiisalu meeqqanik aqqusinermi imaluunniit eqqatsinni arajutsinata attaveqarnerusinnaavugut. Ilaatigut piumasaqaataavoq, illumut misissuinissarput isumaliutiginiisaa, pissutsini suni meeqqavut peroriartortinnerigut, pisuni tamani angalaffiini, pisunilu pasitsaf-figilaakkatsinni, kisianni iliuseqarfiginngisatsinni. Pitsaanerulertuaannarsinnaavugut.

Sammisaq pillugu eqqartuigitsi. Meeqqavit isumannaatsuunerat isumagiuk, atornerluinermillu pasitsaassaqaruit nalunaarutigiuk. Meeqqatta uagut inersimasut toqqissisimanerminnik atugarissaarnermillu qulakkeerinnittussatut kisitta isumalluutigaatigut, suliassarlu tamanna ataatsimut kivitseqatigiissutigisariaqarparput.

Allannguinerujussuit, ajornartorsiutip matuma piumasaqaatigisaanut, politikerit kiisalu najukkami oqartussaasut apeqquutaapput. Tassaniikkuit, sakkortuumik inassutigissa-varput, immikkoortup taassuma ukkatarineqarnissaa. Iluaqutissanik pioreersunik pilersissinnaasat amerlapput. Assersuutigalugu suliniutit soorlu Meeqqanik sullissisut angalasartut aamma meeqqanut innarluutilinnut ilanngussiffiul-lutik inerisarneqarsinnaapput. Aamma atuarfimmi ilinniartitsisut, peror-saasut aamma isumaginninnermi siunnersortit ilinniartissinnaavagut atornerluinerit qanoq paasissaneraat kiisalu nalunaaruteqarfissat ersarissarlugit. Allannguutit allat pisariaqartut suliniummik annertu-nerusumik pisariaqartitsiffiupput, soorlu qulakkeerlugu, ilaqutariit piitsuullutik inuunnginnissaat, meeqqaminnik paarsilluarnissamut iluaqutissanik pisarialinnik peqarnissaat, imminut nakorsaasersor-tarneq annikillissagipput kiisalu meeqqanut najugaqarfinnik toqqissisimanartunik pilersitsissasugut.

Nutaarsiassatsialak tassaavoq, suliniutit taakku meeqqanut innarluutilinnuinaq iluaqutaassanngimmata. Meeqqat tamarmik atornerluinermut sumulluunniit illersorluarneqarnerussapput. Suliniutit taakku sunniutaat siunissami kinguaariinnit malugine-qassapput, kiisalu inuiaqatigiinnik peqqinnerusunik, nuannaarne-rusunik tapersiilluarnerusunillu tapersiissallutik. Tamanna tamat soqutigisaraat – taamaattumillu tamatta sorsuutigisariaqarparput.

Nalunaarusiamik matumanga siunertaasimavoq ajornartorsiut, qangarsuarli takunngitsoorneqartoq, meeqqat innarluutilit eqqugaa-nerusaraluartut, erseqqissaavigissallugu. Neriuppugut, paasisat taakku tigussagitit, meeqqallu avatangiiserisatit illersornissaannut suliniuteqar-lutillu inuiaqatigiinnik pitsaanersuunik, isumannaannerusunik mamisaa-nerusunillu pilersitseqataassasutit. Inuiaqatigiit, tamatta immitsinnut paariffigisarput.

Qujanaq atuaravit. Suliniuteqarnerit pingaartipparput.

Paasissutissarsiffiit

- 1 Kalaallit Nunaanni Politiit, 'Om seksuelle overgreb'. <https://politi.gl/selvbetjening/anmeld/om-seksuelle-overgreb>
- 2 The National Child Traumatic Stress Network, 'Sexual Abuse'. <https://www.nctsn.org/what-is-child-trauma/trauma-types/sexual-abuse>
- 3 Videnscenter om Handicap (n.d.). 'Funktionsnedsættelse'. <https://videnomhandicap.dk/centralt-begreb/funktionsnedsaettelse/>
- 4 Baladerian, N. (n.d.). 'Children with Disabilities & Sexual Abuse Fact Sheet'. California Child Abuse Training and Technical Assistance Centers (CATA).
- 5 Ibid.
- 6 Sullivan, P. & Knutson, J. (2000). 'Maltreatment and Disabilities: A Population-Based Epidemiological Study'. *Child Abuse & Neglect*, 24(10), 1257-1273.
- 7 Llewellyn, G., Wayland, S. & Hindmarsh, G. (2016). 'Disability and child sexual abuse in institutional contexts'. The University of Sydney.
- 8 United Nations. (2012). 'Thematic study on the issue of violence against women and girls and disability'. *Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*.
- 9 Holt et. al. (2017), 'Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap'. VIVE.
- 10 United Nations. (2012). 'Thematic study on the issue of violence against women and girls and disability'. *Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*.
- 11 Larsen, C. & Bjerregaard, P. (2018). 'Vold og seksuelle overgreb i Grønland: Et notat baseret på befolkningsundersøgelserne i Grønland'. *Statens Institut for Folkesundhed*.
- 12 Pedersen, C., Gohr, C. & Olesen, I. (2014). 'Som ringe i vandet: Befolkningens viden om og holdninger til seksuelle overgreb mod børn'. *Statens Institut for Folkesundhed*.
- 13 United Nations. (2012). 'Thematic study on the issue of violence against women and girls and disability'. *Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*.
- 14 Baladerian, N. (n.d.). 'Children with Disabilities & Sexual Abuse Fact Sheet'. California Child Abuse Training and Technical Assistance Centers (CATA). https://cirinc.org/file_download/284a5f31-04d4-4b3d-97d9-84fa73862bea
- 15 Salter, M., Whitten, T. and Woodlock, D. (2023). 'The nature of online offending against children: representative data from Australia, UK and the USA'. In *Searchlight 2023 - Childlight's Annual Flagship Report*. Childlight – Global Child Safety Institute: Edinburgh.
- 16 Pedersen, C., Gohr, C. & Olesen, I. (2014). 'Som ringe i vandet: Befolkningens viden om og holdninger til seksuelle overgreb mod børn'. *Statens Institut for Folkesundhed*.
- 17 UNICEF (2023). 'Reducing poverty through support for children with disabilities and their families'.
- 18 Christoffersen, M. N. (2020). 'Børn med usynlige handicap udsættes oftere for seksuelle overgreb og må beskyttes bedre'. VIVE.
- 19 Berthelsen, J. (2022). 'Multihandicappet fødte pludselig i fredags - nu er døgninstitution meldt til politiet'. *KNR*.
- 20 Nørtoft, K., Jensen, B., Sørensen, S., Jensen, E., Olsen, I., Arnfjord, S. & Rubin, S. (2023). 'Forhold omkring seksualitet og seksuelle overgreb på døgntilbud til mennesker med handicap'. *Statens Institut for Folkesundhed*.
- 21 Larsen, C. & Bjerregaard, P. (2018). 'Vold og seksuelle overgreb i Grønland: Et notat baseret på befolkningsundersøgelserne i Grønland'. *Statens Institut for Folkesundhed*.
- 22 Christoffersen, M. N. (2020). 'Børn med usynlige handicap udsættes oftere for seksuelle overgreb og må beskyttes bedre'. VIVE.
- 23 United Nations. (2012). 'Thematic study on the issue of violence against women and girls and disability'. *Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*.
- 24 Ibid.
- 25 Nørtoft, K., Jensen, B., Sørensen, S., Jensen, E., Olsen, I., Arnfjord, S. & Rubin, S. (2023). 'Forhold omkring seksualitet og seksuelle overgreb på døgntilbud til mennesker med handicap'. *Statens Institut for Folkesundhed*.
- 26 Holt et. al. (2017), 'Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap'. VIVE.
- 27 Kalaallit Nunaanni Politiit (2023). 'Årsstatistik 2023'.
- 28 Kalaallit Nunaanni Politiit (2021). 'Barrierer for anmeldelser: Analyse om anmeldelser af seksuelle overgreb mod børn og unge'.
- 29 Brødbæk et. al. (2020). 'Et situationelt perspektiv på seksuelle overgreb mod børn i Grønland'.

- 30 Holt et. al. (2017), '[Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap](#)'. VIVE.
- 31 Nørtoft, K., Jensen, B., Sørensen, S., Jensen, E., Olsen, I., Arnfjord, S. & Rubin, S. (2023). '[Forhold omkring seksualitet og seksuelle overgreb på døgntilbud til mennesker med handicap](#)'. Statens Institut for Folkesundhed.
- 32 Ibid.
- 33 Ibid.
- 34 Ibid.
- 35 Larsen, C. & Bjerregaard, P. (2018). '[Vold og seksuelle overgreb i Grønland: Et notat baseret på befolkningsundersøgelserne i Grønland](#)'. Statens Institut for Folkesundhed
- 36 Holt et. al. (2017), '[Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap](#)'. VIVE.
- 37 Christoffersen, M. N. (2020). '[Børn med usynlige handicap udsættes oftere for seksuelle overgreb og må beskyttes bedre](#)'. VIVE.
- 38 Isumaginninnermik Aqutsisoqarfik (n.d.). '[Børns tegn og reaktioner](#)'.
- 39 United Nations. (2012). '[Thematic study on the issue of violence against women and girls and disability](#)'. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.
- 40 Christoffersen, M. N. (2020). '[Børn med usynlige handicap udsættes oftere for seksuelle overgreb og må beskyttes bedre](#)'. VIVE.
- 41 Isumaginninnermik Aqutsisoqarfik (n.d.). '[Børns tegn og reaktioner](#)'.
- 42 United Nations. (2012). '[Thematic study on the issue of violence against women and girls and disability](#)'. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.
- 43 Ibid.
- 44 Isumaginninnermik Aqutsisoqarfik (n.d.). '[Børns tegn og reaktioner](#)'.
- 45 Janus Centret, (n.d.). '[Skadelig seksuel adfærd](#)'.
- 46 Isumaginninnermik Aqutsisoqarfik (n.d.). '[Børns tegn og reaktioner](#)'.
- 47 Holt et. al. (2017), '[Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap](#)'. VIVE.
- 48 Ibid.
- 49 Kalaallit Nunaanni Namminersornerullutik Oqartussat, Paarisa (2000). '[Hvidbog om seksuelt misbrug af børn i Grønland](#)'.
- 50 United Nations. (2012). '[Thematic study on the issue of violence against women and girls and disability](#)'. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.
- 51 Paarisa (2023). '[Qamani: strategi for forebyggelse af selvmord 2023-2028](#)'. Naalakkersuisut.
- 52 Cerel, J., Maple, M., van de Venne, J., Moore, M., Flaherty, C., & Brown, M. (2016). '[Exposure to Suicide in the Community: Prevalence and Correlates in One U.S. State](#)'. Public health reports (Washington, D.C. : 1974), 131(1), 100–107.
- 53 Naalakkersuisut (2019). '[Inatsisartutlov nr. 13 af 12. juni 2019 om støtte til personer med handicap](#)'.
- 54 Holt et. al. (2017), '[Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge med handicap](#)'. VIVE.
- 55 Justitsministeriet (2024). '[2023/1 LSF 97: Lov om ændring af kriminallov for Grønland og retsplejelov for Grønland](#)'.
- 56 Pedersen, C., Gohr, C. & Olesen, I. (2014). '[Som ringe i vandet: Befolkningens viden om og holdninger til seksuelle overgreb mod børn](#)'. Statens Institut for Folkesundhed.
- 57 Isumaginninnermik Aqutsisoqarfik (2023). '[Killiliisa – lad os sætte grænser: Håndbog til fagpersoner om seksuelle overgreb mod børn](#)'. (2. Udgave).
- 58 Christiansen, M., Steenholdt, N., Olesen, I., Ingemann, C., Beck, A., Larsen, C. (2023). '[Dukkeprojektet i Grønland Evaluering af brugen af babysimulatorer i seksualundervisningen i den grønlandske folkeskole](#)'. Statens Institut for Folkesundhed.
- 59 Nørtoft, K., Jensen, B., Sørensen, S., Jensen, E., Olsen, I., Arnfjord, S. & Rubin, S. (2023). '[Forhold omkring seksualitet og seksuelle overgreb på døgntilbud til mennesker med handicap](#)'. Statens Institut for Folkesundhed.
- 60 Sex og Samfund (n.d.). '[Seksualundervisning på specialområdet](#)'.
- 61 American Bar Association (2016). '[Children with Disabilities and Sexual Abuse: Risk Factors and Best Practice](#)'.
- 62 Kalaallit Nunaanni Namminersornerullutik Oqartussat, Paarisa (2000). '[Hvidbog om seksuelt misbrug af børn i Grønland](#)'.
- 63 Kalaallit Nunaanni Namminersorlutik Oqartussat (2017). '[Inatsisartutlov om støtte til børn](#)'.
- 64 Ibid.

